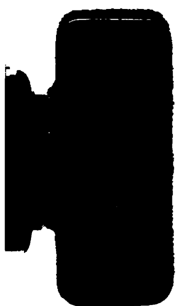
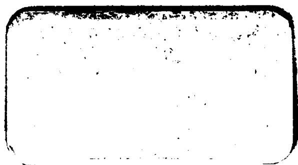

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

135. XV. KÖTET. 2. FÜZET.

A RELEGATIO EREDMÉNYEI

ÉS

BÜNTETÉSI RENDSZERÜNK REFORMJA

IRTA

Dr VÁMBÉRY RUSZTEM

ÜGYVÉD.

(FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLETBEN 1897 JANUÁR 28-ÁN.)

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1898.

~~Ára 40 kr.~~

A Magyar Jogászegylet igazgató választmányának tagjai:

Elnök: *Csemegi Károly* nyug. curiai tanácselnök,
alelnökök: *Dr. Vavrik Béla* curiai tanácselnök;
Dr. Beck Hugo curiai biró;
Dr. Környey Ede ügyvéd;
titkárok: *Dr. Fayer László* egyetemi rk. tanár,
Dr. Illés Károly ügyvéd, nyug. kir. ügyész;
Dr. Bleuer Samu ügyvéd;
Dr. Szladics Károly aljegyző;
ügyész: *Dr. Kenedi Géza* ügyvéd;
pénztárnok: *Dr. Szivák Imre* ügyvéd;
könyvtárnok: *Dr. Tornai János* kir. táblai biró;

választmányi tagok: *Dr. Balogh Jenő* kir. táblai biró, *Dr. Barna Ignácz* keresk. akadémiai tanár, *Dr. Baumgarten Izidor* igazságügyministeri osztálytanácsos, *Dr. Concha Győző* egyetemi tanár, *Dr. Chorin Ferencz* ügyvéd, orsz. képviselő, *Czorda Bódog* curiai másodelnök, *Dr. Darday Sándor* az állami számvevőszék alelnöke, *Dr. Fodor Ármin* törvényszéki biró, *Dr. Gruber Lajos* kir. alügyész, *Dr. Győry Elek* a budapesti ügyvédi kamara elnöke, *Halmágyi Sándor* kir. táblai biró, *Hammersberg Jenő* kir. főügyész, *Dr. Heil Fausztin* kir. közigazgatási biró, *Hérics Tóth János* kir. táblai tanácselnök, *Hodossy Imre* ügyvéd, orsz. képviselő, *Dr. Imling Konrád* kir. táblai tanácselnök, *Kelemen Mór* curiai biró, *Dr. Kováts Gyula* egyetemi tanár, *Dr. Márkus Dezső* kir. törvényszéki biró, *Dr. Nagy Dezső* a budapesti ügyvédi kamara titkára, *Dr. Nagy Ferencz* egyet. tanár, *Dr. Plósz Sándor* államtitkár, *Dr. Reichard Zsigmond* albiró, *Dr. Reiner Ignácz* igazságügymin. titkár, *Sárkány József* kir. táblai alelnök, *Dr. Schwarz Gusztáv* egyetemi tanár, *Székács Ferencz* kir. curiai biró, *Székely Ferencz* kir. curiai biró, *Dr. Teleszky István* országgyűlési képviselő, *Tóth Gáspár* ügyvéd, *Tóth Gerő* curiai biró, *Tóth Lőrincz* nyug. curiai tanácselnök, *Vargha Ferencz* kir. táblai biró, *Dr. Vécsey Tamás* egyetemi tanár, *Dr. Wlassics Gyula* vallás- és közoktatási miniszter, *Dr. Zsögöd Benő* egyetemi tanár.

A titkári hivatal: Zöldfa-utcza 31. sz.

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

135. XV. KÖTET. 2. FÜZET.

A RELEGATIO EREDMÉNYEI
ÉS
BÜNTETÉSI RENDSZERÜNK REFORMJA

IRTA

Dr VÁMBÉRY RUSZTEM

ÜGYVÉD.

(FELOLVASTATOTT A MAGYAR JOGÁSZEGYLETBEN 1897 JANUÁR 28-ÁN)

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1898.

BEVEZETÉS.

«Notre ancienne théorie pénale n'allait que jusque au châtiment, la novuelle essaiera d'aller jusque à la rédemption, telle est la tâche de notre temps.» (Michaux: Étude sur la question des peines.)

Az 1889-iki párisi világkiállításon két szobor volt látható az igazságügyi csarnokban, melyek közül az egyik a középkori franczia fegyenczet, a másik a modern elitéltet ábrázolta. Halálsápadt, rongyokba burkolt, a lánczok súlya alatt görnyedő alak volt az első, ki lábain hurczolva a kölönczöt, a javíthatlanul megromlott bűntettest testesítette meg, sorvadozva a bagno borzalmaiban, melyet az irók a pokollal szoktak, ha nem is eredetien, de annál találóbban összehasonlítani. A második alak jól megtermett, tisztán öltözött munkás, szerszámmal kezében jobban hasonlított egy bonus paterfamilias-hoz, mint egy elitélt bűntetteshez. Némi jóakarattal és képzelőtehetséggel kivehető volt e két szobor közötti különbségből az a hosszu út, melyet a büntető igazságszolgáltatás a középkortól napjainkig megtett, vagy ha úgy tetszik, az az eltérés, mely a visszatorló és a javító elméletek büntetési rendszerei között fennáll. Ez a különbség látható a transportatio és deportatio * közt egyrészt, a földmívelési bűntettes telepek és az ennek czéljait szolgáló relegatio közt másrészt. *A transportatiónak kifejezett czélja volt a bűntettesek eltávolítása az anyaországból,* és pedig Angliában épúgy, mint Francziaországban — *a relegatio feladata a morális utókura* a társadalom krónikus betegei: a recidivisták számára. A czél különbözősége az oka, hogy a transportáczióval, mint a relegatiónak csak históriai, nem pedig fogalmi elődével,

* *Transportatio* alatt a közbűntettesek, *deportatio* alatt a politikai bűntettesek tengerentúli gyarmatokba való szállítását érti a helyes franczia nomenclatura.

részletesen nem is foglalkozom, a mit e téma gazdag irodalma amúgy is feleslegessé tesz. Ha mégis nehány szóval érintem a tárgyat, úgy ez csak azért történik, hogy érthetővé tegyem a folyamatot, melynek segélyével a pœnologia — Blackstonenak a benefit of clergy-re használt szavaival élve — «mérges anyagokból magas alchymia segélyével jótékony orvosságot gyüjtött.»[1]

Douglas Morrison kitünő munkájában [2] nyiltan kimondja, hogy «a tapasztalat bizonyítja ama kriminálpolitikai eszme évességét, melyből az angol büntetőgyarmatok kiindultak s ma már kétségtelen, hogy a hivatásszerű bűntettessel itthon jobban és könnyebben lehet elbánni.» De ezt a tapasztalatot Anglia drága pénzen és még drágább erkölcsi áldozatok árán vásárolta meg. II. Károly királyé a problematikus érdem, hogy a transportácziót törvényes büntetési eszközzé tette és e büntetés méltán viselte a penal servitude (büntető rabszolgaság) elnevezést, melyet ma az angol konzervativ nomenklatura a fegyházbüntetésre alkalmaz. Minden bűntettest, kit nem itéltek halálra [3] és a ki nem volt munkaképtelen, deportáltak és pedig vagy akkép, hogy saját költségén utazott a koloniába vagy pedig átadták egy vállalkozónak, ki átszállította az amerikai gyarmatokba, s ott vagy maga dolgoztatta vagy bérbe adta valamely gyarmatlakónak. Miután pedig az ilyen fehér-rabszolgaszállító a büntető igazságszolgáltatást kezelő helyi hatóságoknak egy-egy gonosztevőért átlag 20 font sterlinget fizetett, utóbbiakra nézve a transportáczió elég jó üzlet volt. A XVIII. század közepe táján azonban a négerek tömeges importja folytán a transportáltak ára annyira csökkent, hogy még a helyihatóságok voltak kénytelenek a vállalkozónak az átszállításért fizetni.[4]

Bár kétségtelen, hogy az amerikai koloniák elszakadásának

[1] Commentaries (2-end ed.) 364 l. . . . . in the course of a long aud laboriosus process extracted by noble alchemy rich medicines out of poisonous ingredients.

[2] Crime aud its causes London 1891. 206 l.

[3] Ez pedig nem volt ritka eset, miután az angol gyakorlat az időben 156 delictumot sujtott halállal! V. ö. Stephen: History of criminal Law. 1883. II. 58 l.

[4] Du *Cane* Punishment aud prevention of crime 114 l.

egyik fontos oka a transportáczió volt,[1] az angolok nem okultak, s már 1787-ben állami vezetés mellett felállították az első büntető koloniát Botany Bay-ban, később pedig Norfolk és Vandiemensland szigeteken, úgy, hogy 1834-ben a deportáltak száma már az 5000-et meghaladta. A büntetés végrehajtása pedig abban állott, hogy a renitensebb elemeket fogházakban tartották s megvasalva kisérték munkához, az engedelmesebb s jobb magaviseletüeket pedig egyszerüen bérbeadták a bevándorló szabad telepitvényeseknek.

Minden transportált büntetési ideje felének eltelte után «ticket of leave»-et nyert, melyben engedélyt kapott, hogy szabadon szerződhessék munkára és keresménye felől rendelkezhessék. Ha pedig büntetésidejének három negyed részét eltöltötte s ellene panasz fel nem merült, «free pardon»-t állítottak ki részére, mely által mindazon jogokban részesült, mint a szabad bevándorlók, azon feltétel mellett, hogy a koloniát el nem hagyja. Azt hiszszük, nem túlmerész hypothesis, ha feltételezzük, hogy e fokozatokból merítette Sir Walter Crofton 1853-ban a progressiv rendszer alapgondolatát, ama rendszerét, melyet a magyar btk. nagyeszű alkotója is elfogadott.

Ha az angol deportáczió elméleti rendszerében volt is némi czélszerűségi elem, annál rettentőbbek voltak az általa teremtett állapotok. Zola «assomoir» és «bête humaine»-jében festett scénák lirikus ábrándképek azon jelenetekhez képest, melyeket Du Cane munkájában[2] vérfagyasztó hűséggel leírva találunk. New-South Wales lakossága 1838-ban 77,069 ember volt, köztük 27,331 bűntettes. Utóbbiak közt csupán egy esztendőben 158,000 ostorcsapást osztottak szét a «kilencz farku macskával» (cat o nine tails) a rend fentartására és az angol czivilizáczió nagyobb dicsőségére. A lakosság több mint egy nyolczada hódolt a szodomiának és a gyilkosságok annyira napirenden voltak, hogy egy gonosztevő, midőn egy gyilkosságra nézve mint tanut

[1] Ismeretes e tekintetben Franklinnak mondása, melylyel a canadai angol büntető telepek ellen felszólalt: «Mit szólnának az angolok, ha az Egyesült-Államok viszonzásul csörgő kigyóikat telepítenék Angliába?

[2] i. m. 136 l.

kihallgatták, a következőket mondta: «Annyi öldöklést láttam, hogy azt sem tudom, melyikről van szó. A barakkokban annyi embert láttam szétdarabolva s úgy mint a mészárszékekben a húst szokták felvagdalni s magában Moreton-Bayben 14 nap alatt 21 embert láttam gyilkosságért felakasztani.»

Az angol parlamentben a század elején a legjelesebbek — Lord Auckland, Sir Robert Peel, Lord Stanley — a leghevesebben keltek ki a rendszer ellen, de mind hiába. Az egész mozgalomnak mindössze az volt az eredménye, hogy 1847-től kezdve parlamenti határozat folytán az elitélteket nem az itélet kihirdetése után nyomban transportálták, hanem bizonyos ideig — melynek tartama és czélja körülbelül megfelelt a magyar btk. 30. §-ában meghatározott magánzárka-periodusnak — magában az anyaországban, Gibraltarban és Bermuda szigeteken közmunkák végzésére alkalmazták. Azt a fegyenczet, ki ez időszakban az ú. n. «probation gang» alatt — megfelelő magaviseletet tanusított, «ticket of leave»-vel látták el s azon feltétellel, hogy valamelyik koloniába engedik magukat exportálni, meg is kegyelmeztek nekik. Nem az angol igazságügyi politika bölcsességének, hanem a saját erejüknek köszönhetik az angol gyarmatok, hogy a kriminalitás e tőkésítési rendszere és a koloniák e fokozatos pusztítása mai napig fenn nem áll. A jóreményfoki gyarmat volt az első mely egyenesen fellázadt, midőn 1850-ben 300 «ticket of leave men» akart partjain kikötni és az ausztráliai koloniák sorban hozták a tiltakozó törvényeket a bűntettesek bevitele ellen s csakis Nyugat-Ausztrália, mely ez időben népességhiánynyal küzdött volt, hajlandó — Krohne szerint tetemes pénzbeli ellenérték fejében * — az ujabb transportált-szállítmányokat befogadni. Miután azonban ez az egy gyarmat nem volt elegendő, másrészt pedig azt tapasztalta a kormány, hogy egyesek csak azért követnek el bűncselekményeket, hogy aztán ingyenesen szállíttassanak valamely gyarmatba s ottani eltartásukról az állam gondoskodjék. (V. ö. fogház-aspiránsok télen!) 1867-ben — miután az 1853-iki penal servitude amendement act már erősen megszorította — végleg megszüntették e büntetést, mely Angliának annyi kalamitást s oly kevés hasz-

* Lehrbuch der Gefängnisskunde Stuttgart 1889. 59 l.

not okozott. Már 1886-ban mint a fegyházak felügyelőjének jelentéséből látjuk, a régi transportáltak közül már csak 205 volt Nyugati Ausztráliában, de ezek is évenkint 22,829 font sterlingbe kerültek Angliának.[1]

Francziaországban a transportáczió első nyomait a XVIII. század elején, 1719-ben találjuk, midőn a Missisipi torkolatánál az első gyarmatot alapították a tolvajok és bukott nők számára, a mi különben Manon Lescaut szentimentális történetéből eléggé köztudomásu. A forradalmi törvényhozásé (1783 okt. 15-iki décret) az érdem, hogy a transportácziót, mint a bűntettes megváltásának eszközét akarta megvalósítani,[2] «a fin, qu'il puisse arriver à la vertu, par l'espérance d'arriver à l'honneur.» Az e törvény értelmében kimondott transportáczió minimális ideje nyolcz év volt. A Code (1810) 17. §-a csak politikai bűncselekményekre szabta ki a deportácziót, még pedig életfogytiglan, de csak papiron, mert a koloniákba vivő utat elzárták az angol hadihajók. Utóbbinak az ötlete I. Napoleontól eredt, de a megvalósítás III. Napoleonra maradt. Az 1854. máj. 30-iki törvény (1. és 2. §§.) rendeli el a transportácziót a travaux forcés-ra itélt bűntettesekre nézve, a deportácziót pedig a code pénal szerint fentartotta. A büntető koloniák helyének megválasztását a törvény a végrehajtó hatalomra bizta s a gyarmatok közül csak Algirt zárta ki. A kormány kezdetben kizárólag Guyanába szállíttatta az elitélteket, bár a magas halálozási arányszám (32%) e gyarmatot a meglehetősen találó «guillotine sêche» melléknévvel látta el. Csak kilencz év mulva (1863) alapították a második nagyobb telepet Uj-Kaledoniában, a hová a nyolcz éven alóli travaux forcés-ra itéltek szállíttattak.

Hogy minő eredményeket ért el a transportáczió, nem annyira az intézmény belső hibái, hanem a végrehajtás hiányai

[1] Report of the directors of convict prisons 1885/86. 12. l. — Aschrott szerint, ki Strafensystem und Gefängnisswesen in England czímű munkája 25-ik lapján az 1884/85-iki jelentést idézi forrásként, körülbelül *50-re* rúgott e szám. Ez érthetetlen eltérést nem tudom megmagyarázni. Ma különben tudtommal már egy transportált sincs Ausztráliában.

[2] *Pierret:* Transportation 1892. 2. l. *Bruyant:* Étude sur la transp. 1889. 3. l.

folytán, annak részletezése túllépné feladatom keretét, de azért röviden érinteni fogom a relegatioról szóló fejezetben. Meglehet, hogy igaza van *Leroy Beaulieu*-nek,* midőn ezt mondja: il'y faut de l' esprit de suite, un plan exécuté avec persévérance, malgré tous les obstacles et les mécomtes initiaux. Cinquante années ne sont pas de trop pour rendre efficace un sistème de transportation — t. i. gyarmatosítási szempontból, de mint büntetési eszköz eddig csak a kudarczok sorozatát mutatja.

* De la colonisation chez les peuples modernes 478 l.

I.

(A relegatio fogalma, — törvényes szabályozása és birálata. — Törvényhozási nehézségek. — Occasio legis. — A törvény hatása Francziaországban: a kriminalitás apadása. — A relegáczió eredménye Guyanában. — Uj-Kaledoniában. — Munkáltatás. — Halálozás. — Egészségügy. — Fegyelem. — Transportáczió és relegáczió közti különbség. — Praktikus tanuság a büntetés végrehajtására.)

Ha a transportáczió — nem tekintve a görögök és rómaiak hasonczélu intézményeit[1] az ujkorban kétségkivül angol találmány, a mennyiben Erzsébet királynő törvénye (39 Eliz. c. 4) már 1598-ban felhatalmazza a birákat, hogy a csavargókat és kóborlókat a gyarmatokba szállíttassák,[2] úgy viszont a relegácziót a franczіák teljes joggal magukénak tulajdoníthatják.

Ez instituczió ú. n. történeti alapját ugyanis már az 1791. évi szept. 25-iki code pénal-ban megtaláljuk, mely elrendeli, hogy a visszaesők — nem technikus értelmében véve e kifejezést — a második bűncselekményért kiszabott büntetés elszenvedése után transportáltassanak.[3] Ezzel egyszersmind jellemezve is van a relegáczió alapeszméje, mely abban áll: nem elég büntetni, mert a büntetés elszenvedése után is, bizonyos bűntettesek ellen a társadalom csak úgy lesz biztosítva, ha az állam gondoskodik, hogy a delinquens ne kerüljön vissza abba a társadalmi átlagba, melynek akár közvetett, akár közvetlen befolyása a bűncselekmény egyik indító oka volt. Ez kétségkívül helyes okoskodás. Ha testi bajoknál jó a levegőváltozás, úgy a morális recidiva meggátlására is jó szolgálatokat tehet az erkölcsi és gazdasági légkör felcserélése. Ez alapgondolat választja

[1] Holtzendorff: Die Deportation im römischen Rechte. 1878.

[2] Aschrott: Strafensystem und Gefängnisswesen in England. 1887. 36. l.

[3] Transportation et colonisation pénale par. G. Pierret. 1892. 2. l.

el egyrészt a transportácziótól, másrészt a portugal 1886-iki büntetőkodexben található *degredo*-tól, mely ugyancsak transportáczió mint mellékbüntetés,* de a mely a magánzárkabüntetés a «prisao major cellular» kiegészítésekép foglal helyt a büntetési rendszerben s mintegy a progressziv-rendszer pótlékául szolgál. Minthogy azonban a kodex a bűncselekményekre való tekintet nélkül az általános részben előre meghatározza, hogy 8 évi magánzárka mellett 20 évi degredo, 6 évivel 10 évi, 4 évivel 8 évi degredo szabandó ki, ez intézkedéseknek semminemű jogpolitikai fontosság nem tulajdonítható. Az alapgondolat által tehát meg volna adva a relegáczió alkalmazásának természetes köre is, t. i. alkalmazandó volna e mellékbüntetés *mindazokra, kiket az antiszociális cselekményre első sorban felismerhetőleg nem különös alkalom, szenvedély (ideszámítva az alkoholismust is) vagy a végső nyomor* (destitution, mint az angol mondja) késztetett. E negativ körülhatárolás által ki nem zárt bűntettesekre is azonban csak ama positiv feltétellel, hogy a cselekményt ismételve követik el, miáltal az első izben alkalmazott represszio teljes hatálytalanságáról tesznek tanuságot. Meg kell jegyeznem, hogy a tételes jog felelősségi alapját veszem alapul, mert ellenesetben a társadalmi védelem szempontjából a megjelölt körbe eső bűntettesekre a cselekmény ismételt elkövetése esetén nem a már sikertelennek bizonyult szabadságvesztés vagy pénzbüntetést, relegácziót, hanem mint azt később ki fogom fejteni, csakis a transportácziót kellene alkalmazni. Hogy az 1885-iki franczia törvény a relegáczió alkalmazási körének meghatározásánál más szempontokat ural, az kitünik annak rendelkezéseiből,** mely szerint relegálhatók (állandóan internálhatók) büntetésök kitöltése után

* Das Strafrecht der Staaten Europas (v. Liszt) 544. l.

** La loi du 27 Mai 1885. Journal officiel. 1885. aug. 15., mely a relegatio fogalmát a következőkben definiálja: La relégation consiste dans l'internement perpétuel sur le territoire de colonies ou possessions françaises de condamnés, que la présente loi a pour objet d'éloigner de France (1 §). Mellékbüntetési jellegét pedig ilyképen határozza meg: Le jugement ou l'arrèt prononcera la relégation en même temps, que la peine principale (10 §). La relégation ne sera appliquée qu'à l'expiration de la dernière peine à subir par le condamné.

mindazok az elitéltek, kik tíz éven belül — nem számítva az általuk az előző büntetés végrehajtásában eltöltött időt — bizonyos számu és természetű büntetésre itéltettek (bár ez nem hajtatott is végre!) s ellenük most ujabb büntetés szabandó ki. Hogy mely büntetések szolgálhatnak a relegáczió kiszabásának feltételéül, azt a 4. §. határozza meg. — Ezek: I. *két* rendbeli elitélés travaux forcés-ra vagy réclusionra, ha az elitéltek az 1854. évi törvény 6. czikkének 1. és 2. §§. értelmében nem transportáltattak. II. *Egy* az előző pontban említett elitélés és két elitélés akár bűntettért, akár, ha három hónapnál hosszabb emprisonement-ra vétségért, ha e vétség: lopás, csalás, bizalommal való visszaélés, közszemérem elleni vétség, kiskoruak üzletszerű csábítása kicsapongásra (proxénétisme) vagy a code pénal 273. és 279. §§. szerint qualifikált[1] csavargás és koldulás. III. *Négy* elitélés három hónapon felüli emprisonement-ra bűntettért vagy az előző pontban meghatározott vétségek valamelyikéért. IV. *Hét* elitélés, melyek közül legalább kettő az előző pontok valamelyikébe esik, a többi akár csavargás, akár az interdiction de séjour megszegése miatt szabatott ki, hacsak az utóbbi öt itélet közül legalább kettő a három havi emprisonement-t meghaladja. Megjegyzendő, hogy minden büntetés, melyet átváltoztattak, leszállítottak vagy melyért az elitélt kegyelmet nyert, e körülményre való tekintet nélkül számít.

Még mielőtt az érdemleges taglalatba bocsátkoznék, nem hallgathatom el, hogy e törvény azt a benyomást kelti, mintha nem jogász, hanem számtanprofesszor szerkesztette volna, oly *naiv módon komplikált*, oly matematikai kiczirkalmazásokkal van telve, mintha minden intézkedésének szigoru megtartását valamely fontos jogpolitikai ok támogatná. Desjardins egy nagyon közkézen forgó munkájában[2] oda nyilatkozik a relegaczionalis törvényről, hogy «la loi tout entière contient, au reste,

[1] A 273. §. szerint minősített a koldulás, ha a koldusnál fegyver, lopás elkövetésére szolgáló eszközök, 100 frankon felüli kétes proveniencziáju összeg találtatnék, vagy ha a csavargó erőszakot használ személyek ellen. A 279. §. szerint minősített a koldulás, ha a 273. §. eszközeivel vagy társaságban folytattatik, kivéve, ha férj és feleség, apa és gyermek, vak és vezetője járnak együtt.

[2] Du plus grand crime au plus petit delit Paris 1893. 127 l.

plus d'une bizarrerie et son interpretation souléves des controverses, auxquelles le legislateur, dans sa hâte de légiférer sur une question, qu'il croyait impatiemment attendue par le pays, n'a pas songé. Így nyilatkozik a törvénynek egy helyeslője, hogy a nagy számu ellenfelek miként nyilatkoztak, azt kár is lesz talán említeni.[1] Ennek daczára elnézhetnők a törvénynek e törvénytechnikai bűvészkedést, *ha saját alapelvét nem téveszthette volna szem elől.*[2]

Mint a törvény czíme la sur le moyen de prevenir Carecidive is mutatja a *visszaesők* ellen volt irányozva. Nem kifejteni, csak jelezni kivánom álláspontomat ez alapelv tekintetében. A kriminálstatisztika által inaugurált téves irányzatnak következése az, melyre a visszaesés legkitünőbb monografistája *Sacker* is rámutat,[3] hogy a visszaesők különös veszélyességét tuléllénken jellemezve egyenesen igazságtalan intézkedésekre birták a törvényhozásokat. Ha ugyanis a törvény a második vagy harmadik bűncselekmény megbüntetésénél a *motivumokra való tekintet nélkül* figyelembe veszi az első büntetést, úgy világosan vét *a tételes jog egyik alapelve a non bis in idem ellen,* melyet pedig egyébként minutiose respectálni igyekszik. Akár a törvényeink individualisztikus, akár a kriminálpolitika védelmi álláspontjára helyezkedjünk is, a visszaesés szigorubb büntetésének (vagy nevezzük fokozottabb védelemnek) csak akkor van heiye,

[1] Csak egyet a sok közül. Paul *Mimande* Criminopolis-ában nem helytelenül jegyzi meg, hogy «le relégué ne constitue donc pas un type déterminé. Il peut être un assassin, un incendiaire, un cambrioleur, mais il peut être tout bonnement un mendiant un vagabond, un pauvre hère sans domicile qui tend aux passants son chapeau crasseux et couche sous un pont — en un mot ce, que dans le langage de la basoche on appelle un «homme sans aveu» 265 l.

[2] Eltekintve attól a tévedéstől, mintha a relegácio historiai alapját a római jog hasonnevű intézményében találná, nem helytelen Mimande megjegyzése: la loi sur la Relégation est un édifice qu'il faut démolir de fond en comble pour le rebâtir, non plus — comme on l'a fait — en utilisant aussi maladroitement que pieusement d'antiques et vénérables matériaux contemporains de l'empereur Auguste, mais en se conformant à nos principes modernes de philosophie pénitentiaire. Criminopolis 314—15 l.

[3] Der Rückfall. Abh. des krim. Seminars in Halle 1892. 26 és köv. l.

ha a tettes ugyanazt a cselekményt ugyanazon motivumokból követi el, de különösen áll ez, ha csakis a bűncselekményt tartjuk szem előtt. Ellenesetben, ha az első bűncselekményt felidézve, a törvény szigorítja a büntetést, akkor egy már megbüntetett cselekményt ujra büntet s oly követelést érvényesít, mely fizetés által már megszünt. Tökéletesen igaza van tehát Alauzetnek[1] abban, hogy a visszaesésben voltakép fogházaink czélszerűtlenségét és büntetési rendszerünk helytelenségét büntetjük, s e tévedést még Benedictnek tétele[2]: «Je mehr psychologischer Zwang, desto ausgiebiger soll die Repression sein» sem igazolja. Az ujabban elkövetett bűncselekmény ujabb körülmények s motivumok következménye lehet, melyek az előző bűncselekmény okaival semmiféle rokonságban nem állanak. Az idő vagy a büntetés hatása folytán a régi szenvedélyek eltünhetnek s pl. egy fiatal ember, ki féltékenységből szeretőjén testi sértést követett el, később szükségből vagyon elleni deliktumokra vetemedhetik, az ilyen esetekben visszaesés konstrukcziója mivel sem indokolható. Ha a védelmi szempontot tekintjük is, hasonló eredményre jutunk. Az állam bünteti a visszaesőt, mert veszélyes, erre azonban Du Cave, az angol kriminologusok doyenje azt mondja:[3] if we could possibly arrive at the result, that all convictions were reconvictions aud none of them first sentences, *we should be in a fair way to putting an end to crime altogether,* a cselekménynek ugyanegy személy általi elkövetése tehát még önmagában nem periculum,[4] hanem csakis a bűntettesben a cselekmény ismétlése által nyilvánuló penchant au crime, tehát csakis ha ez nyilatkozik, lehet szükség fokozottabb védelemre. Mindezekből tehát világosan kitünik az, hogy a visszaesés ellen észszerűen csak akkor lehet küzdeni, ha *azonos motivumokból eredő deliktum ismétlését, az első izben kiszabott büntetés teljes vagy legalább részbeni végrehajtása után,* — értjük e fogalom alatt.

[1] Essai sur la peine et le système pénitentiaire. 95 és köv. l.

[2] Der neue italienische Strafgesetz-Entwurf und die exacte Wissenschaft Z. f. öff. und priv. R. der Gegenw. XVI. 212 l.

[3] The punishment and prevention of crime 2 l.

[4] Sőt bizonyos szempontból megkönnyíti az állam feladatát. V. ö. Szerző: A kriminalitás mérlege Angliában. J. K. 1896.

Már e fejezet elején jeleztem, hogy a relegáczionális törvény alapgondolatából kiindulva, alkalmazásának körét nem a visszaesés qua talis által kellett volna meghatározni és most azt látjuk, hogy saját czéljának sem felel meg, mert épen nem lehetetlen, hogy a relegáczio kiszabhatásának feltételeül a 4. §. IV. pontjában megjelölt hét elitélés hét egészen különböző bűncselekményért történt, s így a szó igazi értelmében visszaesés fenn sem forog, hanem azt a törvény csak tisztán formalis alapon konstruálja.* Hogy e Begriffsjurisprudenz minő képtelenségeknek lehet a szülő oka, annak bizonyságául szolgáljon a következő egyszerü példa: *A.* súlyos testi sértést követ el *B.* ellen, ki őt sértésekkel ingerelte s *B*-t egy érzékének használatától megfosztja. *A*-t a code p. 309. §. szerint réclusion-ra itélik, kiszabadulván, üzletet nyit, de egy év multán csődöt mond, s minthogy szükségből a tömeg egyes tárgyait elidegenítette, csalárd bukásért a 402. §. szerint travaux forcés-re itéltetik, ugyanekkor azonban a biróság az 1885-iki törvény 4. §. 1. pontja értelmében relegálni köteles, mint *visszaesőt!* Hogy miért veszedelmesebb ez az ú. n. visszaeső a társadalomra, mint bármely más emberfia, arról csak Bérenger adhatna felvilágosítást.

A törvénynek ehhez a főbotlásához még kisebbrendü hibák és ellenmondások egész sora járul. Abból, hogy a törvény a relegációt csak az ujabb büntetés végrehajtása *után* rendeli alkalmazni, kitünik, hogy bizik a mai szabadságvesztésbüntetés sikeres voltában, mert hisz ha annak nem tulajdonítana semmi hatást, úgy a második büntetés helyett kellene a relegácziót ill. a végrehajtásban vele majdnem azonos transportációt elrendelni. Ezzel azonban alig fér össze az 5. §. intézkedése, mely szerint a kegyelmezés folytán végre nem hajtott büntetés a relegáczió alkalmazása szempontjából olybá veendő, mintha

* Tehát nem csak hogy túl nem haladja a *mi 43-iki remek javaslatunknak* 94. §-ából az 1889-iki olasz btk. 82. §-ba átment intézkedését, mely a visszaesésre nézve legalább az igazán rokon bűncselekmények egyes csoportjait állapítja meg, úgy hogy legtöbb esetben — azonos deliktumoknak rendszerint azonos okai lévén — a visszaesésnek materiális esetével lesz dolgunk, hanem e fontos elvi kérdésben oly sokkal alatta áll amazok niveaujának, hogy azt az «hâte de légiferer»-vel még sem lehet indokolni.

végrehajtatott volna, a mi nem csak önellenmondás, hanem indokolatlan szigorítás is. Ha lehet, még igazságtalanabb a törvény 12. §-nak rendelkezése, mely kimondja, hogy az elitélt, ha a szabadságvesztés büntetését kitöltötte azon időpontig, midőn a legközelebbi szállítmány a relegáczió helyére indul, az e czélra emelt magánzárka fogházban tartható. Ez tehát egy oly büntetési superplus, melyet a biróság ki nem szabott, s melynek végrehajtása pusztán a vak véletlentől függ, mely mint a nulla pœna sine crimine elvnek flagráns sérelme mivel sem indokolható. Még veszedelmesebb a törvény előtti egyenlőség szempontjából, az az intézkedés, mely különbséget tesz kollektiv és egyéni relegáczió közt. Míg ugyanis a kollektive relegált a végrehajtásban a transportálttal esik egyenlő bánásmód alá,[2] addig az individualis relegált a deportált előnyös helyzetében részesül. Ez ugyanis nem más, mint kiutasítás az anyaországból letelepedési kényszerrel valamely gyarmatban, de nem épen büntető koloniában s nem ugyan czéljában, hanem kivitelben meglehetősen megegyezik az 1889-iki olasz törvény életbelépteig fennállott domicilio coattoval,[1] melyet egy 1865-iki törvény léptetett életbe. Hogy valaki az egyéni relegáczió jótéteményeiben részesüljön, csak azt kell bebizonyítania, hogy vagy képes önmagát fentartani vagy akár az állammal, akár valamely gyarmattal önállóan munkaszerződést képes kötni. Ekként tehát a relegált valamely előző bűncselekményből eredő vagyonnal képes lesz magának sokkal előnyösebb helyzetet teremteni, de másrészt enyhíti e nyilvánvaló igazságtalanságot, hogy relegáltak elég ritkán rendelkeznek vagyoni eszközök felett.

Arról nem is szólva, hogy az eredeti javaslatban az erdő- és mezőrendőri kihágás is benfoglaltatott[3] mint a visszaesés alapjául szolgáló cselekmény, reánk nézve a törvény részlete-

[1] L. erről *Föhring:* Reform u. d. heutige Stand d. Gefängnisswesens in Italien. 112 és köv. l.

[2] Annyi különbség mégis van, hogy a relegáltaknak Haute Maronée-ban (Guyana) és Pius szigetén (Caledonia) külön területeket jelöltek ki.

[3] Dr. *Bauer:* Die neuen Gesetze gegen die Rückfälligen in Frankreich 15. Vereinsheft des N. W. D. Vereins für Gef. 152 l.

sebb intézkedései s ezeknek hiányai úgy szólván csak akadémikus értékkel birnak, hisz az intézmény alapgondolatának helyességén az alkalmazás helytelensége mit sem változtat, s ha a törvény által elért s eddig megállapítható eredmények kedvezők, úgy az csak a gyakorlati keresztülvitel czélszerüségének köszönhető, melyről a továbbiakban még szó lesz. Hogy az intézményről adott képet kiegészítsem, meg kell emlékeznem a relegáczió megszünésének módozatairól is, melyek a törvény természetes czéljával ép úgy ellenkeznek, mint a relegáczió kimondásának a törvényben meghatározott föltételei. A relegált a főbüntetés kiállása után hat esztendővel a tribunal de la localité-nél kérelmezheti a relegáczió megszüntetését, ha jó magaviseletet tanusított, megélhetési alapot tud kimutatni s a kolonizácziónak hasznos szolgálatokat tett. Mindez kétségkívül elég alap volna arra, hogy valakinek rendjelt adományozzanak vagy hogy az illető nemességért folyamodjék, de nem elég biztosíték arra, hogy valakit, ki egy társadalomból veszélyessége miatt távolíttatott el, a társadalomra ujra rászabadítsák. Nézetem szerint kellő biztosítékot — ha nem is a büntettes belső javulását, de társadalmi veszélytelenségét illetőleg csak a *Garofalo* által ajánlott modozat * nyujthat, a mely abban ,á ll hogy a relegáltra esetenként különböző 5—10 évig terjedő megfigyelési időszakot állítunk fel. Igaz, hogy a franczia törvény értelmében relegált csavargók és koldusokra e megfigyelési idő s ezzel egyben a relegáczió túlhosszúra nyúlna, ez azonban nem a Garofalo eszméjének hibája, hanem a törvenynek több izben hangsúlyozott konczepcziója rovására irandó. E megfigyelésekre — sur des rapports minutieux des faits pouvant donner quelque indice du caractère du rélégué, mint Garofalo mondja — támaszkodva mégis nagyobb garancziákkal rendelkeznék a helyi tribunal a relegáczió elengedésére vagy további fentartására,

Igyekeztem feltüntetni a törvény hiányait s mi sem lett volna természetesebb, mint hogy a franczia parlament a törvény tárgyalásakor ezeket éles kritika tárgyává tegye. Igaz, hogy alig van törvény, mely hevesebb támadásoknak lett volna kitéve.

* La Criminologie. Paris. 1895. 417 l.

mint az 1885 május 27-iki, de e támadások mindannyian nem a törvény helytelen szerkezete, hanem helyes alapeszméje ellen irányultak. Gambetta ellen, ki 1881-ben először vetette fel politikai téren a visszaesőknek a kontinentális területről való elszállítását, általános volt a méltatlankodás * s a Belleville-ben tartott gyülésen heves kiáltásokban tört ki ellene a tömeg, midőn azzal fenyegette a főváros csőcselékét, «hogy megkeresi őket oduikban.» De a közvélemény helyes felfogása késztette a parlamentet, hogy e kérdéssel foglalkozzék. E korszakban Francziaország összes börtöneinek lakossága, gondos figyelemmel kisérte a kamara és a szenátus vitáit, mindennap várván a «rettenetes» törvény feletti szavazás eredményeit, vitatva vajjon legyőzi-e az akadályokat s vajjon lesz-e alóla kibúvó? S e tanácskozások valóban érdekesek is, mert a bűntettesek alig találtak addig oly odaadó és lelkes védelemre, mint a melyben egyes képviselők részesítették őket. *Nadaud* képviselő az 1885 május 9-iki ülésén a relegálandó visszaesőket a nantesi edictum revocatiójának vértanuival hasonlította össze és arra figyelmeztetett, «que la transportation des voleurs d'habitude pourrait faire perdre à la patrie des forces précieuses.»** Láttuk — úgymond — hogy a mult században Németországba és Hollandba menekült deportáltak ott kitüntek s az ország javára szolgáltak. Beszédét e szavakkal fejezi be: «nous paraissons humains, nous sommes durs comme l'enfer.» Az angers-i püspök pedig a keresztény humanismus nevében támogatta ez argumentatiót, mondván, hogy a parlamentnek nincs joga ily drákói törvényt megszavazni, mely ugy a keresztény mint a franczia szellemmel ellenkezik. Igaz ugyan hogy e törvény a bűntettesek javíthatlanságának elméletén alapul, de ilyen elméletet, mely az evangéliommal ép oly kevéssé fér össze, mint a józan észszel, nem lehet elfogadni. Képzelhető mekkora lehetett az elkeseredés, melynek kitörésére a javaslat nem ok, hanem csak alkalom volt, ha kifogyva minden tárgyi argumentumból már a bibliát hivták segítségül, egy kriminálpolitikai törvényjavaslat kritikájához. A következő ülések egyikén ismét egy emberbarát képviselőt nyugtalanította a rele-

* Bérard: Premiers résultats de la loi du 27. mai 1885. Lyon 1890. 3. l.
** Débats parlamentaires. Bull. de la Soc. gén. des Prisons 1885. 6. füz.

gáltak egészsége és elpanaszolta a bűntettesek sorsát, kiket Guyana egészségtelen klimája vagy Uj-Kaledonia perzselő ege alá transportálnak, mire Waldeck-Rousseau helyesen jegyezte meg, hogy nap nap után minden nehézség nélkül szállítják oda a becsületes emberek, katonák s tisztviselők egész seregét, már pedik épen nincs ok, hogy jobban vigyázzunk a bűntettesek egészségére mint a becsületes alattvalókéra. Ugyanekkor [1] Herbette kormánybiztos kimutatta, hogy Guyana és az uj-kaledon szigetcsoport épen nem egészségtelen s így a visszaesők ott hosszu időn át élhetnek a legpompásabb egészségben. Még vagy húsz szónok beszélt a törvényjavaslat ellen és mégis nagy szótöbbséggel megszavazták. Ennek oka kettős. Még a törvény ellenesei, mint Fernand Desportes, Rivière is elismerik,[2] hogy a szokásos bűntettesek száma Francziaországban az utóbbi években ijesztő mértékben növekedett s hogy ezek ellen a küzdelem a repressziο legszigorúbb eszközeivel is a társadalom életfeltételévé lett. Látjuk ugyanis, hogy az 1856—1860. évek átlagát véve alapul, az összes vádlottak közt 40,332 volt a visszaeső,[3] míg 1885-ben 89,634 [4] recidiv bűntettes volt Francziaországban, tehát a szám 25 év alatt megkétszereződött, a nélkül, hogy a lakosság számában nagyobb változást észlelnénk, mert 1861-ben 37·3 millió, 1891-ben pedig csak 38·3 millió volt a népesség száma.[5] A visszaesők tekintetében minden ujabb generáczió *heres necessariusa* az előbbinek s mi sem természetesebb, mint hogy a damnosa hereditastól minden úton-módon szabadulni igyekszik. Másrészt pedig el kell ismerni, hogy a törvény annyiban mégis humánus és igazságos, a mennyiben igyekezett a legmakacsabb és javíthatatlan bűntetteseket sujtani s hogy ez a kimutatott téves konstrukczió folytán csak félig sikerült, ez mit sem von le a törvény helyes intenczióiból.

A törvényjavaslat nagy majoritásának másik okát abban találhatjuk, hogy — mint az ellenfelek hangoztatták — c'est une

[1] Déb. Parl. Séance de la Chambre des députés du 11. mai 1885.
[2] A Soc. gén. des prisons bulletinjének 1884. és 85. évi folyamában irt kritikákban.
[3] Oettingen: Moralstatistik. III. kiad. 1882. 466. l.
[4] Sacker: i. m. 28. lapon.
[5] Levasseur: La population française. 1889—92, I. b. tab.

loi électorale, vagyis oly törvény, mely a választókra kacsint. Tagadhatatlan, hogy a közvélemény Francziaországban már régóta energikusan nyilatkozott a transportáczió mellett és az akkor közeledő választásokra való tekintet is hozzájárult az óhaj megvalósításához, hogy az ország a visszaesők csapásától mentől gyorsabban szabaduljon. Természetesen a képviselők s szenátorok többségében nem lévén meg a kellő szakismeret, sokkal inkább elragadta őket a törvénynek magas röptű czélja, melyet az indokolásban találunk: «a társadalom védelme a jelenben és jövőben a kriminalitás és visszaesés nyugtalanító kiterjedése ellen; a bűnös' javítása az által, hogy hibáinak zsarnoki uralmától megszabadítjuk, uj környezetbe, más területre hozzuk, hol munkával tulajdont szerezhet, a mely terület mint tulajdona otthonává lesz.» A francziák által annyira szeretett metropolis morális megtisztítása, Uj-Kaledonia pusztáinak és Guyana őserdőinek átalakítása gazdag és boldog országokká annyira hatott a többségre, hogy megszavazta a javaslatot minden hiányával és hibájával együtt s 1886 november 18-án indult el a külön e czélra készült első hajó 300 relegálttal Pins szigetére Uj-Kaledoniába,* 1887-ben 934, 1888-ban pedig 1234 relegált hagyta el Francziaország kontinentális területét.

A relegáczió eredményeinek vizsgálatánál nem szabad szem elől téveszteni a William *Tallack* által kifejezett nagy elvet, mely szerint «an ever vigilant hesitation as to the acceptance of fashionable dogmas or popular conclusions is requisite.»** Említettük, hogy a közvélemény erősen állást foglalt a relegáczió mellett, de a tapasztalás megmutatta, hogy a vox populi nem mindig vox dei is és hogy a demokratikus köztársaságok ép úgy hajlandók puszta állhatatossághajhászásból sikertelen törvényeket tendencziózus statisztikával fentartani, mint a monarchikus államok. II. Károly angol királyról beszélik azt az ismeretes anekdotont, hogy a Royal society filozofusai elé egész komolysággal terjesztette e kérdést: «miért nehezebb egy döglött hal az elevennél?» A loyalis tudósok, feltételezvén, hogy egy

× Rapport de M. le garde des sceaux sur l'administration de la justice criminelle en France en 1896 XXII. l. 1. j. (igazságügyminiszt. jelentés.)

** Penological and preventive principles. London 1889. 31. l.

király szava, ha tudományra vonatkozik is, csak igaz lehet, az argumentumok egész sorát hozták elő e különös tény magyarázatául. Végre egy ravasz gondolkodó nyugodtan azt kérdi: «De vajjon tény-e az felség, hogy a döglött hal nehezebb?» — «Úgy barátom — felelte a király — most már helyes nyomon jár.» Hasonlóképen kell eljárni a hivatalos statisztikákkal és kormányjelentésekkel is. Előbb azt kell néznünk, hogy a tényeknek megfelelnek-e s csak azután bocsátkozhatunk a jelenségek okainak kutatásába. De a relegaczionális törvény eredményei tekintetében alig lehet kétség. Minden biróság, melynek kriminális ügyekkel van dolga, egyhangulag elismerte, hogy a törvény hatása csakis üdvösnek mondható.* Nemcsak az ijedség következtében, melyet a gonosztevők közt okozott a tengeren túli utazás kilátásba helyezése által, bár ez is visszatartott egyeseket a bűn lejtőjén, hanem mert a törvény mindenesetre — még e hiányos konczepczió mellett is — fokozatosan kiküszöböli a franczia társadalom kebeléből a szokásból bűnözők nagy tömegét, mely a közbiztonságot állandóan veszélyezteti. Mint már e fejezet kezdetén jeleztem, a nagy városok, a hivatásos bűntettesek állandó és biztos refugiumai azok, melyek purificatiójára a loi Berenger tendált. Sajnos a nagy városok közül csakis Lyon az, melynek kriminálstatisztikájába részletes betekintést nyerhettem.** Mindazok, kiket akár a rendőrség, akár a csendőrség elfog, a gyilkostól a csavargóig; tehát a bármi néven nevezendő bűntettes első sorban a «petit parquet» tisztviselője elé kerül s így ennek statisztikája a legmegbízhatóbb próbakő. A lyoni petit parquet elé állítottak száma az egyes években a következő volt:

		Férfi:	Nő:	Összesen:
a törvény életbelépte előtt	1882	4896	750	5646
	1883	4455	873	5328
	1884	5533	653	6186
	1885	4802	594	5396
a relegaczionális törvény életbelépte után	*1886*	4204	522	*4726*
	1887	3640	966	*4606*
	1888	3976	722	*4698*
	1889	3638	610	*4248*
	1890	3653	532	*4185*

* *Bérard:* i. m. 6. l.
** *Garraud:* Le petit parquet de Lyon depuis 1882. XXIII. l.

Ehhez nem kell kommentár. Ha e számokat elemeikre bontjuk s az egyes bűncselekményeket nézzük, melyek ellen az 1885-iki törvény irányul, ugy még világosabban kitünik az «effet salutaire», mint Bérard mondja. Így lopás miatt 1882-ben 904 egyént fogtak el, 1884-ben 1129-et, 1885-ben 847-et, ellenben ugyane deliktumért 1886-ban 789-et, 1887-ben 557-et, 1888-ban 660-at és 1889-ben már csak 543-at. Meglehet, hogy sokan e csökkenést nem mondják jelentékenynek,[1] de ha a relegáltak később közlendő számával összevetjük, mégis sejtetni engedi a törvénynek várható eredményeit. Meg kell jegyeznem, hogy épen a lopásra nézve még nagyobb sikerekkel dicsekedhetne a törvény, ha a franczia biróságok kisebbszerű, de ismételt lopás esetében is nem idegenkednének annyira a három hónapot meghaladó fogházbüntetés kiszabásától, még oly esetben is, midőn a code pénal 58 §-a alapján egy éven felüli büntetést lehetne megállapitani. Az igazságügyminiszter jelentésében is kiemelt[2] e faktum annál jelentősebb, mert a relegáczió előfeltételéül a törvény 4. §-nak 2. pontjában csak a 3 hónapon felüli emprisonnement vehető figyelembe s így az, kire egyizben travaux forcés vagy reclusion, két izben pedig lopás vagy csalás vétségeért három hónapon aluli vagy a sablonszerű három havi emprisonnement szabatott ki, nem relegálható. Hogy a fogházbüntetés, még pedig a csekély tartamú az, melynek alapján a legtöbb bűntettest itélnek relegáczióra, annak bizonyitékául mindjárt a törvényalkalmazás első éve. Az 1886. év folyamán 1610 esetben mondatott ki e mellékbüntetés, a főbüntetések pedig, melyek alapján s melyek kapcsán a relegácziót kiszabták következőképen oszlottak meg: travaux forcés 136 esetben, reclusion 45 esetben, egy éven felüli emprisonnement 363 esetben, végül egy évi vagy éven alóli emprisonnement *1066* esetben.[3] Minthogy a birói gyakorlatot nem igen lehet törvény utján változtatni, a releg. törvényt kell majd akként módositani, hogy nemcsak a három hónapon felüli, hanem a három havi fogház

[1] *Bérard:* i. m. 17. l.

[2] Rapport sur l'administration de la justice criminelle en France de 1881 à 1885. XXIX. l.

[3] Rapport de M. le Garde des sceaux sur l'administration etc. XXX. l.

alapján is ki lehessen mondani a relegácziót,* mely korrektura kikerülhető lett volna, ha a törvény eredeti szövegezésében foglalt «legalább három havi» kifejezést meg nem változtatják.

A lyoni relegáltak statisztikájára bátran rámondhatjuk, hogy ab uno disce omnes, mert a kriminalitás jelzett feltünő apadásának a többi nagy városokban is mulhatatlanul be kellett következnie. Mint említettem, a többi városok részletes bűnügyi statisztikáját nem volt módomban megismerni, de a mondottakat bizonyítja a relegáltak számának a nagy városok közti megoszlása is, mely 1886-ban a következő volt: az 1610 relegáczióra itélt több mint egy negyede: 410 Párisból, 128 Rouenből. 116 Rennesből (melynek kerülete 3,223.000 lakót foglal magában), 88 Lyonból, 87 Amiensből, 86 Nancyból, 81 Donaiból, 63 Angersből s 57 Aix-ből nerült ki. De nemcsak a kriminalitás általános számaira, de a visszaesők arányszámára nézve is érezhető a törvény hatása, mint azt Dislère a comission de classement des récidivistes elnöke kimutatja,** E szerint a visszaesők számából 100.000 lakóra esett:

	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
Párizsban	10·7	8·6	8·8	8·7	8·9
Rouenban. ...	11·5	6·3	7·8	6·5	6·4
Angersban	9·5	7·4	4·3	4·8	4·7
Amiensban ...	8·2	4·9	4·7	4·4	5·0
Besançonban ...	4·2	?	1·9	2·1	1·8

A táblázatból különösen az a faktum tünik ki, hogy a relegaczionális törvény alkalmazásának első éveiben a csökkenés jóval tetemesebb, mint a következő években. E jelenség megfelel annak az aránynak is, melyben a relegáczió Francziaországban és Algierban az egyes években alkalmazást nyert, mire nézve

* Megjegyzendő, hogy a «három hónapon felüli» fogház rendszerint «legalább hat havi fogházat jelent, mert a rendes birói büntetési skálában három hóra mindjárt hat hó következik, minthogy négy vagy öt havi fogházat a legritkább esetben mondanak ki. Dr. Bauer i. m. 153. l.

** Rapport annuel. Journal officiel 1889. márczius 27. 1511.

Chantemps gyarmatügyi miniszternek a mult évi jelentésében a következő adatokat találjuk:

Relegáczióra itéltetett	1886-ban	1610	egyén,	ebből	100,000	lakóra	esik	4·1%
	1887-ben	1934	«	«	«	«	«	4·8 «
	1888-ban	1627	«	«	«	«	«	3·7 «
	1889-ben	1230	«	«	«	«	«	3·7 «
	1890-ben	1035	«	«	«	«	«	3·2 «

A relegáltak számának e nyilvánvaló apadása s ezzel kapcsolatban bizonyos megállapodás a kriminalitás csökkenésében, mely az 1888—90 években tapasztalható, igen természetes s mit sem bizonyít a törvény ellen, sőt inkább mellette. Meggondolandó ugyanis, hogy a törvény alkalmazásának első idejében nagy volt ama visszaesők száma, kiket a legközelebbi elitélés folytán relegálni kellett s ezek ennek megtörténte után természetszerüleg megfogytak. *Ez különben oly jelenség, mely minden oly uj törvénynél tapasztalható, mely a szónak közönséges értelmében visszahat.** A relegáczionális törvény pedig kétségkívül ezek közé tartozik, minthogy életbelépését megelőző elitéléseket, magánjogilag beszélve, «már szabályozott jogviszonyokat» is hatáskörébe von. Az ily törvények az évek során felhalmozódott — bár ez csak az uj törvény szempontjából mondható — ügyek tömegét találja maga előtt. A törvény által konstruált zsilipek megnyilnak s a hosszu időn át visszatartott ár nagy robajjal tör magának utat, mígnem egy napon a vészes hullámok leapadnak s a folyam visszatér rendes medrébe.

Az eddigiekben annak kimutatására törekedtünk, hogy a kontinentális Francziaország kriminális rezervoárjai a relegáczionális törvény alkalmazása folytán tényleg kiürültek, a mi azonban korántsem elégséges bizonyitéka a törvény jelzett effet salutairejének. Abban senki sem kételkedett, még azok sem, kik a törvényt loi platonique-nek keresztelték, hogy ennek következtében a franczia kriminálstatisztika numerusai apadni fognak, sőt a transportácziónak egyik ellenese, Charles *Lucas* épen ezért nevezte

* Helyesen felfogva minden törvény visszahat, mert ha nem hat vissza s a régi törvényt tartja hatályban, úgy a régi törvény kötelező ereje mégis az uj törvényen alapul, mint ezt *Zsögöd Benő* remek logikával kimutatta.

ez eljárást *politique du débarras*-nak.* A nagy kérdőjel csak az volt, vajjon az eredeti mederből levezetett áradat nem fog-e nagyobb pusztításokat okozni azon a területen, melyre rászabadították? Más szóval, hogy a relegáltak a gyarmatokban nem fognak-e oly rettentő állapotokat teremteni, mint a minőkről az angol transportácziónak már előadott története tanuskodik? E kérdésre ad teljesen megnyugtató választ *Chautemps* volt gyarmatügyi miniszter jelentése,** és még, ha a Tallack által hangsúlyozott «ever vigilant hesitation» elvét alkalmazzuk is, nem találunk a jelentésben olyan adatokat, melyek kétkedésre adhatnának okot. Hisz épen e hivatalos jelentések utaltak rá a feladat nehézségeire, melyekkel a gyarmatok kormányának meg kellett küzdenie. Így *Étienne* — akkoriban gyarmatügyi államtitkár — 1889-iki jelentésében hangsúlyozza, hogy: nous avons à lutter contre la paresse innée d'individus, qui depuis longtemps ont perdu l'habitude du travail et dont l'envoi dans nos possessions d'outre-mer n'est précédé d'aucune préparation à la vie coloniale.» Ez épen nem üres mentegetődzés, ha meggondoljuk, hogy a relegáltak legnagyobb részének soha sem volt semminemű foglalkozása, s a főbüntetés tartama alatt nem tanultak mást, mint kócztépést, papirzacskóragasztást vagy a a kefegyártáshoz szükséges sertetisztítást. Íme itt a példája annak, miként bosszulja meg magát a fogházakban s börtönökben űzött haszontalan munka. Más országokban s így hazánkban is csak közvetve a kriminalitás növekvése által mutatkozik e rendszer átka, mert hisz ki törődik azzal, vajjon a fogházból vagy börtönből kiszabadult egyén, kit a fogház nem hogy nevelt a továbbélésre, hanem egészségének megrongálása által még alkalmatlanabbá tett, éhen hal-e, vagy ujra lop, csal stb.? Francziaországban, hol a relegáczió által úgy szólván a társadalom védelmével kapcsolatos *rabsegélyezés* létesült, e kérdés

* E tekintetben az akkoriban még javaslat formájában létező törvény legszigorubb kritikusa: *Chauffard* sem kételkedik, különben ő is mint *Planchat* és a párizsi tanár *Léveillé* a javaslat szerkezete s nem alapeszméje ellen fordultak. V. ö. Critique du projet de la loi sur la transportation des récidivistes stb. Chauffard-tól. Grenoble 1883. 22. l.

** Notice sur la rélégation. Rapport sur la marche général de la rélégation pendant les années 1886—90. Paris. Impr. Nation. 1895.

megszünt közömbös lenni s minthogy első sorban az állam az, mely a relegáltat foglalkoztatja, vitális érdekké vált, hogy a fogház vagy börtön az elitéltet némileg előkészítse a mellékbüntetés tartama alatt folytatandó életre, mint azt a relegáczionális törvény 12. §-a külön e czélra felállítandó fogházak segélyével intenczionálta. E fogházak azonban mindeddig fináncziális tekintetekből nem voltak felállíthatók. Minthogy ekként az előkészítés az anyaországban nem történik meg, a relegáltakat megérkezésük után a relegáczió helyén kellett ennek alávetni s az ebből származó időveszteség joggal vethető ellen ama szemrehányásoknak, melyekkel a gyarmatügyi igazgatást illették azért, mert állítólag nem képes a relegáltak kezemunkáját kellőképen kihasználni.

Egy másik nehézség, mely felmerült, abban áll, hogy a legtöbb relegált főbüntetésének eltelte után teljesen szabadnak hiszi magát, s ezek a koloniákba történt internálásuk után kedvük szerint minden fegyelem nélkül vélnek élhetni. Már pedig a relegáczionális törvény 18. §-a alapján kiadott 1885 nov. 26-iki rendelet világosan megmondja, hogy a kollektiv r. alatt «l'embrigadement et le travail en commun sur les chantiers de l'Administration», az individuális r. alatt pedig «liberté sous reserve de certaines mesures de surveillance» értendő. A tényleges állapotnak e téves felfogása, mely a relegáltak megérkezése utáni első napokban lázadásokra, szökésekre s a munka elleni ellenszegülésre ád okot, a miniszteriális jelentés szerint a helytelen bánásmódnak tulajdonítandó, melyben a relegáltak főbüntetésök kitöltése és az elszállítás közti időben részesülnek. E magyarázatot azonban részben ki nem elégítőnek, részben feleslegesnek tartom, mert hisz mi sem természetesebb, mint hogy e többszörös visszaesők, szokásos bűntettesek irtóznak a rendes életmódtól, a fegyelmezett munkától, mert hisz ha ez nem volna így, nem is lenne szükség a relegáczióra. De maga a jelentés is elismeri, hogy e zavarok az idő multán elmulnak, a kedélyek lecsillapulnak és a relegáltak nagyobb része hozzászokik a munkához, melylyel mindennapi kenyerét megkeresi s ha technikus ismeretek hijján egyhamar nem is lesz ügyes munkás, de mint «manoeuvre assez soumi» eleget tesz kötelességének. Ez is elég nehéz feladat — une oeuvre de longue

haleine — mint Chautemps mondja és a koloniák miniszterének, kire az a munka nehezedik, hogy egy tolvajból, csavargóból vagy iszákosból hasznos gyarmatosítót formáljon, joga van a kritikától némi halasztást követelni.

Reáutal e nehézségre dr. Nicomède is,* midőn kimutatja, hogy azok közül, kiket Pins szigetére (Uj-Kaledonia) relegáltak, csak 17% értett valami mesterséghez. Mielőtt az első relegáltakat oda szállították, a kormányzó mindazokat a kézmüves műhelyeket, melyeket az előbb ott tartózkodó transportáltak felállítottak, kiürítette, de midőn a relegáltakkal akarta azokat helyreállíttatni, észrevette, hogy hiányoznak az egyes szakba vágó munkaerők. S ugyanakkor, midőn az államtitkár jelentette a kamarának, hogy a műhelyek az összes ruházati szükségleteknek megfelelnek, vagyis még 1888 február 11-én is nagy számú relegált nem végezhette a munkáját, mert mezitláb volt kénytelen járni. Nem kételkedem Nicomède dr. értesüléseiben, ki mint szemtanú referál ez állapotokról, az is igaz lehet, hogy a relegált, ki szerző szerint «le teint terreux, anémié, bouffi par le régime cellulaire végète dans une saleté et une torpeur repoussante», jobban szeretné egész életét a magánzárkában tölteni, mintsem, hogy a legcsekélyebb munkához is alkalmazkodjék. Ha azonban Nicomède ebből a relegáczió helytelenségére s nem a kormányzat hibáira következtet, úgy kénytelen vagyok ellenmondani, nemcsak azért, mert a munkakerülés az összes európai szabadságvesztési intézetekben is előfordul, hanem főleg, mert a Guyanáról szóló jelentés eléggé bizonyítja, kogy mind e nehézségek leküzdhetők. Ha más nem használ, úgy kezdetben erőszakot is kell alkalmazni, katonamódra kell az elitéltekkel bánni s szükség esetén még a testi büntetéstől sem volna szabad visszarettenni, ha az egyes egyének jelleme után itélve az sikerre vezethet.

Ha ehhez hozzáveszszük a különösen *Guyanában* felmerülő klimatikus akadályokat *a relegáltak által végzett munka* teljesen kielégítőnek mondható. Lássuk mindenekelőtt a guyanai gyarmatot, hová a relegáltak nagyobb része külde-

* La relégation à l'île de Pins. 1889. 20—28. l.

tett,* minthogy Uj-Kaledoniát legnagyobbrészben már elfoglalták az 1854. törvény szerint travaux-forcés-ra, de főleg az 1872-iki törvény alapján deportáczióra itélt grand criminel-ek. A Guyanába relegáltak száma 1886-tól 1890-ig bezárólag 2207 elitéltre emelkedett fokozatosan. E számból mindenekelőtt levonandók az individuális relegáltak, kiknek száma 1890. végéig 72-re emelkedett, s a kik részben a Maroni folyam partjain szerzett földek müveléséből, részben abból éltek, hogy Cayenneben magában magánosoknál álltak munkában, de levonandók másrészt ama kollektive relegáltak is, kik a főbüntetés kitöltése előtt szállíttattak a gyarmatba, s kik ennélfogva ott a külön e czélra emelt fogházban szabadságvesztés büntetésük hátralevő idejét töltötték. Így aztán 1890-ben tényleg csak 1272 relegált volt Guyanában, kik közül állami munkát még csak 833 végzett,** megjegyezvén, hogy az előző két évben, melyet a jelentés figyelembe vesz a kimutatásnál, még kevesebben voltak. Az ezek által 1887—90-ig végzett munkák a következők: 28 fabarakot épitettek a relegáltak számára, 3 kilométernyi utat épitettek a Haute-Maronée-ban, 11 ideiglenes hidat készítettek a Maroni folyón, a Saint-Jean helységgel szembeeső mocsaras partot feltöltötték és rakodópartot emeltek, a kormányzóság által megszerzett erdei ácstelepet kijavították, a fűrészgépeket helyreállították, ugyanott faházakat emeltek kb. 100 relegált számára, végül 26 hektárnyi területet a fák kivágása által művelhetővé tettek. Mindez 1889 végéig történt, midőn alig 500 relegált vett részt a munkában. Az 1890. év folyamán következő területek álltak művelés alatt: 12 hektár kerti gazdaság, 3 hektár faiskola, 17 hektár legelő. Ugyanez évben egy nagy fensíkot tettek művelhetővé, ugyanott

* Tényleg elszállíttatott	Guyanába	Uj-Kaledoniába	Összesen
1886-ban	—	300	300
1887-ben	648	286	934
1888-ban	505	551	1055
1889-ben	502	229	731
1890-ben	553	424	977
Összesen	2207	1790	3997 s

nem 3977 mint az a miniszteri jelentésben hibás összeadás folytán állíttatik. V. ö. Notice sur la rélégation 13. l.

** Chautemps id. jel. 28. l.

kő- és faházakat építettek, két nagyobb épületet emeltek vasból és téglákból az orvosok és kórházi raktárak czéljaira (utóbbi 20 méter hosszu és 7 méter széles), két az Oreille fensíkra vezető 11 km. hosszu utat készítettek, 1 Chamberland vízszűrőt konstruáltak falazott rezervoárokkal, hivatalos helyiséget és lakást építettek a felügyelőnek, végül egy 8 hektárnyi területet tettek művelhetővé s ugyanott 4 barakkot emeltek 240 ember számára. Ezenkívül egy külön felállított kb. 100 relegáltból szervezett «section mobile», mely főleg mesteremberekből állt, számos belső munkát s javítást eszközölt, lokomobileket, szivattyukat, vasuti kocsikat, sírtalpakat reparált, számos kézi eszközt állított elő, 800 méternyi vasutvonalat alakított át stb. Mindeme felsorolt munkáknál a 6 művezetőn kívül a felügyelő személyzet csupán 40 őrből állott.

Hasonló, ha nem is ugyanily nagy sikereket tanusít a relegáczió munkaerejének értékesítése *Uj-Kaledoniában.* Ide ugyanis 1890-ig 1366 relegáltat szállítottak, tényleg munkában azonban 861 állott, mely faktum inkább az adminisztráczió hiányait mint a relegáltaknak a munkára való alkalmatlanságát tünteti fel, a mit a jelentés is beismer, mondván : il etait fort difficile d'utilisér surtout à l'île des Pins, la main d'oeuvre d'un si grand nombre des condammés. Azonban azok, a kiket munkára alkalmaztak, tökéletesen kielégítették a várakozást, minek legjobb bizonyítéka az, hogy az egyes vállalatok folyton kérelmekkel fordulnak a helyi hatósághoz, a relegáltak munkájának igénybevételéért. Így a tüzérség Brun szigetén 210 relegáltat vett igénybe, az uj-kaledoniai bányák művelésére alakult társaság Nakéty-ben szerződésileg kötelezte magát legalább 200 s legfeljebb 400 relegált munkájának felhasználására, miért naponként és fejenként 1 fr. 83 ct.-ot fizet.* Maga a hatóság 1886-ban 211 relegáltat foglalkoztatott, de a föld művelése nehézségekkel volt egybekötve, mert a gyarmat területén csak 1500 hektár művelhető föld van s ezen is a földréteg igen csekély, melyet az alatta lévő korállközet áthatlanságánál fogva túlnedvessé tesz. De az adminisztráczió nem ijedt vissza a nehézségektől és — becsületére legyen mondva — félretévén a pénzügyi te-

* Chautemps : id. jel. 40 l.

kinteteket, a büntető kolonia czéljait tartva szem előtt e területet intenziv művelés alá vette. Épen e munkánál tünt ki a kellőleg fegyelmezett koloniák rendkívüli előnye: a munkakedv felélesztése és a fokozatos alkalmazkodás a rendes életmódhoz. Daczára annak, hogy épen Uj-Kaledoniába a relegáltak renitensebbjei kerültek, mint azt a vázolandó fegyelmi statisztika bizonyítja az 1889-ben föld és kerti munkákkal foglalkozó *319 relegált közül csak 37-et kellett makacsság és lustaság miatt megbüntetni* s a fegyelem ellen vétők majdnem kizárólag ujonnan a gyarmatba érkezettek voltak. Azt hiszem nincs fegyház, börtön vagy más szabadságvesztési intézet, mely a fegyelmi vétségek ily kedvező arányát volna képes kimutatni. A földmunkákon kívül a Pins szigetre internáltak helyreállították a transportáltak által üresen hagyott épületeket, az uro-i békebiró számára házat épitettek és a vízvezetéket megnagyobbították. Mint Guyanában úgy itt is 1889-ben egy section mobile-t állítottak fel, mely intézkedés még jobban elősegítette a relegáltak keze munkájának kihasználását. Ennek feladata volt Ouaménie-t, melyet a kormány akkoriban szerzett meg, a szabad gyarmatosok számára művelhetővé tenni s ezt még ugyanazon évben elvégezték. Utakat készítettek Bouloupari-ig és Foa-ig s 60 hektár földet tettek művelhetővé, az erdőség egy részét kivágták s helyébe kávéültetvényeket rendeztek be, 15 házat építettek s az erdő értékesítésére gőzfürészmalmot állítottak fel.* Az 1890-iki év eredményei, ha lehetséges még kielégítőbbek, különösen pénzügyi szempontból, minthogy az elitéltek munkaerejének vállalkozóknál történt bérbeadása meglehetősen hozzájárult a fentartási költségek leszállításához. Másrészt pedig a relegáltak kitünő magaviselete és szorgalma lehetővé tette, hogy közülök 38 egyénnek meg volt engedhető az individuális relegáczió előnyeinek igénybe vétele. A felügyeletre itt is mint Guyanában mindössze 40 őrt alkalmaztak.

Látni való mindezekből, hogy mennyire tévedtek a relegaczionális törvény ellenzői, midőn Waldeck-Rousseau-nak a javaslat tárgyalásakor a relegáltak munkáltatására nézve tett előterjesztéseit «généreuses illusions»-nak mondták.** De tévedett

* Jelentés 39 l.
** Dr. Bauer i. m. 150 l.

Schoelcher szenátor is, midőn Guyana és Uj-Kaledonia lakói nevében protestált e gyarmatok profanizácziója ellen, mondván, hogy ha a visszaesők sokasága Francziaország 33 milliónyi lakosságára állandó veszély, mennyivel nagyobb e veszély, ha e javíthatatlanok ezreit a szerencsétlen gyarmatlakókra rászabadítjuk. Most pedig azt látjuk, hogy e «szerencsétlen» gyarmatlakók folyton ujabb és ujabb relegáltakat kérnek a helyi kormánytól, kiket aztán a telepeiken a legjobb sikerrel alkalmaznak a nélkül, hogy az angol transportáczió véres jelenetei ismétlődnének. Három csoportba foglalhatók a relegáczió ellenesei által kifejezett kételyek és vádak. Kételkedtek abban, hogy a relegáltak kellő munkáltatása lehetséges lesz, erre megfeleltek az eddig mondottak, kételkedtek a fegyelemben és végül a relegáczió helyének egészségügyi viszonyaiban, erre feleljenek a következők.

A fegyelem szempontjából a relegáltak három csoportba sorozhatók. Az elsőbe azok az állandó börtönlakók tartoznak, kik csak a büntetéstől való félelemből dolgoznak s a napi élelemadag által kielégítve találják anyagi szükségleteiket. Ezektől, kik az összlétszámnak mintegy felét teszik, önkéntes törekvés alig várható s csakis a folytonos felügyetnek és a szigoru fegyelemnek köszönhető, hogy tekintettel alkalmatlanságukra és megrögzött lustaságukra mégis kielégítő az általuk végzett munka. A másik csoport — a létszámnak átlag egy negyede — a mesteremberekből toborzódik, kik a bűnösség skáláján nem állanak oly mélyen, s kik maguk is törekszenek a megélhetési módozatok megszerzésére, hogy az individuális relegáczió részesei lehessenek. E csoportbeliekből kerülnek ki a szabad gyarmatosoknál alkalmazottak. A negyedik negyede a relegáltaknak a javíthatatlanokból áll, kiknek alig lehet hasznát venni s kik, ha a törvény helyesen konstruáltatik, szerény véleményem szerint nem is lettek volna relegálandók. Ennek daczára a büntetések — akár Guyanát, akár Kaledoniát tekintsük — korántsem oly gyakoriak és a bűncselekmények, melyekért kiszabattak, korántsem oly veszedelmesek, mint a minőktől az angol koloniákban szerzett tapasztalatok alapján félni lehetett. Hogy kezdetben a már jelzett okokból, de ezenkívül különösen Uj-Kaledonia klimatikus viszonyai folytán, melyek az ingerlékenység felébresztésére alkalmasabb több fegyelmi sérelem fordult elő,

az természetes. Az elitéltek száma a két gyarmatban következőleg alakul:

	Guyanában				Uj-Kaledoniában				Összesen	Relegáltak össz-száma
	Vagyon elleni bűnös.	Személy elleni bűnös.	Közrend elleni bűnös.	Ebből 100 relegáltra esik	Vagyon elleni bűnös.	Személy elleni bűnös.	Közrend elleni bűnös.	Ebből 100 relegáltra esik		
1888	—	—	32	3	2	—	—	0·3	34	1064
1889	13	—	54	4	3	2	36	3·7	108	+924
1890	8	2	64	4	12	3	144	12·8	233	+673
Összesen	21	2	150	—	17	5	180	—	375	3661 *

E kimutatásra igen könnyen azt vethetné valaki ellen, hogy mind e bűncselekmények nem történtek volna meg, ha a visszaesőket, szokásos és hivatásos bűntetteseket nem relegálják. A milyen könnyű a kérdés, ép oly könnyű a felelet is. Egyrészt kétségtelen, hogy a szabadságvesztési intézetekben is elég bűncselekményt követnek el, daczára a szigorúbb felügyeletnek, mely állítás azoknál, kik a börtönviszonyokkal csak némileg is tisztában vannak, nem szorul bizonyításra, másrészt azonban az eredmény helyes megitélése szempontjából nem csak azt kell figyelembe venni, hogy az 1888/90. évek alatt 375 bűncselekményt követtek el a relegáltak a relegáczió helyén, hanem azt is, hogy *hány bűncselekményt követtek volna el ez idő alatt Francziaországban, ha a törvény ki nem ragadja őket kriminális törekvéseik melegágyából.* És ezt vizsgálva, igazán meglepő eredményekre jutunk. Azt látjuk ugyanis, hogy **a kriminalitás csökkenése magában Lyonban 1886-tól 1890-ig — melynek adatait fentebb közöltem — majdnem kétszerese ama bűncselekmények számának, melyeket az egész Francziaországból relegáltak ez idő alatt a relegáczió helyén elkövettek.** Nem kell ezek után nagy kombináló tehetség annak ki-

* A fentebb közölt kimutatáshoz (3997) képest ez kevesebb, minthogy az időközben elhunytakat itt természetszerüleg nem vehettem figyelembe.

számításához, hogy mily elenyészően csekély szám az a 375 bűncselekmény a kriminálitás apadásához képest a köztársaság egész területén. Ha ehhez hozzáteszszük, azt a tényt, hogy az öt év alatt — melyről a Chautemps jelentése szól — *egyetlenegy emberölés, de még ennek kisérlete sem fordult elő*, hogy a relegáltak által elkövetett bűncselekmények túlnyomó nagy része (375 esetből 330!) csak súlyosabb természetű fegyelmi vétség, mint azt a kiszabott büntetések csekély súlya is tanusítja, végül hogy azt az elenyésző csekély számú vagyoni deliktumot (3 év alatt 38), valamint a még csekélyebb számú (7) személy elleni bűncselekményt nem a benlakó szabad gyarmatosok ellen, hanem a relegáltak egymás ellen követték el, — másrészt pedig ezzel szembehelyezzük a relegáltak által végzett hasznos munkák egész sorát — úgy a legobjektivebb kritikus sem juthat más eredményre, minthogy a relegáczió valódi áldás a franczia gyarmatokra, másrészt pedig a legfényesebb sikerekkel dicsekedhetik az összes eddig alkalmazásban volt büntetésnemek közt.

Venio nunc ad fortissimum argumentum. Mondottam, hogy a relegáczió hasznos volt a gyarmatokra, de most fordítsuk meg az érmet s nézzük vajjon a *gyarmatok milyen hatást gyakoroltak a relegáltakra s főleg azok egészségi viszonyaira?* E ponton támadták ugyanis legtöbben s legerősebben a transportácziót általában s a relegáczionális törvényjavaslatot különösen, mely a relegáczió helyéről általában nem tartalmazott intézkedést. Midőn a relegáczionális javaslat először került tárgyalás, alá t. i. 1883-ban, tartalmazott ez irányban is intézkedést, a mennyiben Uj-Kaledoniát, a Marquesas szigeteket, a Fu-Quoc szigetet és Guyanát jelölte ki a relegáczió helyéül, de minthogy a két szigetcsoport igen kis terjedelmű, ezenfelül pedig egészségtelen volt, az egész tervet elejtették.* Mikor pedig a javaslat ujabbi tárgyalásához 1885-ben a kormány a kamarában kijelentette, hogy a relegáczió Guyanába és Uj-Kaledoniába fog történni Fourichon és Jauréguiberry volt admirálisok valóságos szóhadjáratot indítottak, hogy e két gyarmat «rettenetes» éghajlati viszonyait az ellenzék lelkes rokonszenve közepette feltárják. Azt állították többek közt, hogy európai egyáltalán nem birja

* Dr. *Bauer*: id. h. 142. l.

ki a guyanai klimát és hogy a nembenszülött képtelen magát földmivelés segélyével fentartani, hogy a legkisebb vigyázatlanság is halálos lázba döntheti az idegent. Igaz ugyan, hogy franczia hivatalnokok és katonák is laknak ott, de ezekkel úgy bánnak, mint kisasszonyokkal (comme des demoiselles), délelőtt 10 órától délután négy óráig nem szabad kijárniok, óvják őket a legcsekélyebb kicsapongástól s csak igen keveset dolgoznak.[1] Nos hát tegyük fel, hogy mindez, a mit a két öreg katona Guyanáról mesélt, igaz lenne, még ez sem szólna a bűnügyi gyarmatosítás ellen. Hisz a szokásos bűntetteseknek talán még sem kell kicsapongó életet folytatniok, s ha mégis teszik és elpusztulnak, úgy még mindig megdöntetlen a régi argumentum, hogy inkább haljanak el a társadalomra veszélyes elemek, mint a munkára odavezényelt katonák vagy hivatalnokok. Az alkoholikus italoktól való tartózkodás szüksége, a szigorú életrend betartása az egészség megóvása végett, nem ellene, hanem épen mellette szólnak. A két admirális véleményét pártolta Michaux, volt gyarmatigazgató is, ki Guyanát nagy mocsárnak nevezte, hol európai ember nem existálhat. Idézhetném még Bertheaut, Hardouint és Paul Bertont[2] is, kik mindannyian tele torokkal csatlakoznak a vészkiáltáshoz, de az említett vélemények is elégségesek arra — hogy a tények által megczáfoltassanak. A halálozási arányszám Guyanában következőleg alakult:

1887-ben 11·4%; 1888-ban 9·87%; 1889-ben 20·47%; 1890-ben 12·78%; 1891-ben 16·6%; 1892-ben 18·88%; 1893-ban 13·5%; 1894-ben 9·2%.

E számadatok értékelésénél figyelembe veendő az annuaire de la Guyane kijelentése,[3] mely így szól: «Guyana természetének gazdagsága folytán Közép-Amerika legjobb koloniájává válhatott volna, ha a gyarmatlakók észszerűbben éltek volna.»

[1] Débats parlamentaires Bull. de la Societé des Prisons 1885. jun.—jul.

[2] *Bertheau:* De la transportation des recidivistes incorrigibles. 1881. 13. és köv. l. *Hardouin:* Des colonies pénales B. S. G. d. P. 1885. 448. és köv. l. *Berton:* Code de la rélégation et des récidivistes. Paris 1886. XI. l.

[3] Annuaire de la Guyane. Cayenne 1881. 57. l.

Az észszerű élet pedig a szeszes italoktól való teljes tartózkodást jelenti. Ha ezzel szemben konstatáljuk, hogy Guyanában 1888—90-ig terjedő időszakban 320 egyént büntettek meg iszákosságért,[1] úgy e számok már csak azért sem mondhatók túlmagasaknak, mert 1855-ben 62·3%, az 1855—60-ig terjedő időszakban 32% volt a transportáltak halálozási arányszáma.[2] Legjobb próbaköve a vázolt egészségügyi viszonyoknak a kontinentális Francziaország maison centrale-jainak halálozási arányszáma, mely átlagban véve a következő:

100 elitélt közül elhalt:[3]	1856—60-ig	évenként	6·9,
	1861—66-ig	«	4·8,
	1867—71-ig	«	4·9,
	1871—76-ig	«	4·8,
	1876—85-ig	«	5·7,
	1885—87-ig	«	6·4.

Nem szabad elfelejtenünk, hogy a relegáltak, mielőtt átszállíttattak volna, a franczia kontinentális fogházakban és börtönökben voltak elzárva, a mi kétségkívül nem igen járult hozzá egészségük ellenállási képességének fokozásához és hogy a börtönben töltött időnek hatása a szervezetre a szabadulás utáni időben is mutatkozik, a mit az is bizonyít, hogy a halálozások háromnegyedrészének dysenteria — tehát par excellence börtönbetegség — volt az oka. Hogy az aránylag magas halálozási perczentnek első sorban nem a klima, hanem a relegáltaknak a többszörös börtönbüntetés, a kicsapongás és iszákosság által megrongált szervezete az okozója, az főleg ama tényből tünik ki, hogy az erősebb, fiatalabb s így kitartóbb transportáltak (travaux forcés-ra itéltek) halálozási arányszáma sokkal előnyösebben alakult s így pl. 1890-ben csupán 7·84%-ra rugott.[4] A mi Uj-Kaledonia egészségügyi állapotát illeti, erre egyáltalán kár a szót vesztegetni, mert e helyen a halálozási arányszám kisebb, mint bármely európai állam börtönében, kivéve az angol convict prison-okat, melyekben a mortalitás az angol szabad polgárokénál is csekélyebb. Kaledoniában 1888-ban

[1] *Chautemps* jel. 88. és 89. l.
[2] *Pierret:* Transportation. 24. l.
[3] *Holtzendorff-Jagemann:* H. d. G. II. 462.
[4] *Chautemps* jel. 18. l.

1·99; 1889-ben 3·2; 1890-ben 2·03 halálozás esett 100 relegáltra, a mit különben a transportáczió adatai is megerősítenek, melyek szerint[1] 1871—74-ig 5·64%; 1871—78-ig 3·73%, 70—81-ig 2·37% volt a halálozási perczent s mindenesetre érdekes volna megtudni, hogy *Bruck*, ki Cayenneben 63%-nak mondja — az igaz, hogy az 1850—60-iki időszakra nézve — az arányszámot,[2] honnan merítette ez adatot. Hasonlók az eredmények, ha nem a halálozásokat, hanem a betegedési eseteket veszszük figyelembe,[3] azzal a különbséggel, hogy a morbiditás Kaledoniában a halálozáshoz képest aránylag nagyobb mint Guyanában, a mely tényt a halálozási aránynyal összevetve, kitünik, hogy Uj-Kaledonia, illetve a Pins szigetek *valóságos gyógyhelyek az átszállítást megelőző szabadságvesztés által* testben-lélekben *megtört* bűntettesek számára.[4] Guyanára nézve is azonban legalább túlzottnak mondható a parlamenti szónokok és a relegáczionális javaslat bírálóinak elszörnyedése, mert eterület — bár nem mondható lázmentesnek — távol van attól, hogy guillotine sêche-nek lehetne nevezni.

Mielőtt összegezném a relegáczióra vonatkozólag felsorolt adatok eredményeit, egy sokat és véleményem szerint helytelenül kifogásolt pontot, a költségek kérdéset kell megvilágítanom. A franczia koloniák volt igazgatója *Michaux* mondta a stockholmi kongresszuson a kriminologiai szempontból örökké igaz szavakat:[5] Rien n'est plus cher, que le crime, par con-

[1] *Holtzendorff-Jag.* id. m. 464. l. 12. jegyzet.

[2] Fort mit den Zuchthäusern. 49. l. 4. jegyz.

[3] *Pierret:* id. m. 92. l.

[4] Paul *Mimande* a bűntettes koloniák esküdt ellensége, következőleg vázolja a relegáczió főhelyéül szolgáló Pius szigetét (Criminopolis 1897. Paris 278. l.): C'est en effet un vrai petit paradis que ce coin de terre: climat délicieux, végétation luxuriante, de l'eau vive partout, de minuscules et ombreuses forêts qui font penser aux bois sacrés des anciens et où s'abrite un peuple bavard d'oiseaux richement vêtus, puis une plage decoupée en une succession de petites anses pareilles à des corbeilles fleuries que vient baigner la mer bleue, — tel est l'aspect de la douce prison qu'on leur donna.

[5] Nem kivántam a gyarmatok egészségügyi viszonyaival bővebben foglalkozni, minthogy e kérdés inkább csak Francziaországra fontos és *a mennyiben kedvezőtlenebb volna is az eredmény, mit sem vonna le a*

séquent le systéme penitentiaire, qui diminue le plus le criminalité sera le plus économique. Csak nagyon kicsinyes gondolkozású kriminálpolitikus emelhet kifogásokat valamely büntetési rendszer ellen a drágaság szempontjából. Midőn az egyes európai államok száz és száz milliókat adnak ki egy lehető külső támadás elleni védelemre, akkor a sokszorosan veszedelmesebb belső ellenség, a guerillaharczot folytató kriminális gárda elleni küzdelemben ezrekkel gazdálkodni: rossz taktika. Az állam, mely ezt teszi — és ilyen a legtöbb — nem jobb annál a példabeszédszerű háziasszonynál, a ki az orvosszerekből garasokat takarít meg és czifra ruhára százakat költ. De nem kivánom e kérdésben sem a magam nézetét bár kire is reáerőszakolni, s ép ezért nézzük a relegáczió költségeit az úgynevezett takarékos igazságügyi kormányzat szempontjából, hisz még az egyébként felvilágosodott Krohne is azt mondja: «Es ist die Aufgabe einer guten Verwaltung durch Erhöhung der Einnahmen und Verminderung der Ausgaben den Staatszuschuss auf ein möglichst geringes Maass herunterzudrücken.»* Nos hát még ez elvet tartva is szem előtt, a relegáczió költségei nem mondhatók túlmagasaknak. Egy relegáltnak egy évi ellátása, a szállítási költségekkel együtt, Guyanában *átlag 1200 frankba*, Uj-Kaledoniában *átlag 900 frankba* került, természetesen az

relegáczió intézmények, mint egésznek, *üdvös hatásaiból* a kriminalitás apasztására az anyaországban és a hivatásszerű bűntettesek fentebb konstatált javítására vonatkozólag. Az alábbiakban Chautemps, Leveillé és a guyanai annuaire nyomán táblázatosan összeállítottam a *betegedési százalékot*, összehasonlítva a francziaországi maison centrales viszonyaival.

Kórházba szállíttatott	Guyanában		Uj-Kaledoniában		Francziaországban a napi átlag 1000 elitélt után számítva volt
	100 relegált közül	napi átlag összesen	100 relegált közül	napi átlag összesen	
1888-ban	43·52	41	41·74	32	23
1889-ben	68·14	89	35·04	41	25
1890 «	53·28	72	28·50	41	27
1891 «	?	?	?	?	31
1892 «	47·58	63	?	?	29

* Lehrbuch d. Gefängsnisskunde. 436.

általa produkált munka értékének levonása nélkül.[1] A költségek többlete Guyanában főleg annak tulajdonítható, hogy itt teljesen új berendezéseket kellett a relegáltak befogadására felállítani, mig Kaledoniában a transportáczió megszorítása által szabaddá lett telepek voltak felhasználhatók. Hogy az első évek költségeit a tengerentúli szállítás és az első berendezésre fordított kiadások növelték még, az az összeg fokozatos apadásából is kitünik. Ha már most tekintetbe veszszük, hogy egy elitélt eltartása — tekintet nélkül a különböző büntetési rendszerekre — Krohne táblázatos kimutatása[2] szerint évenként Németországnak átlag 400 márkába, Norvégiának 620 márkába, Angliának 700, Francziaországnak 600 *márkába* kerül, és ez összegeket átszámítjuk, úgy a relegáczió költségei épen nem mondhatók exorbitánsoknak.[3] Természetes, hogy az említett országokban az idézett összegek nagy része az ipari munka jövedelméből megtérül, sőt pl. a portmouthi fegyházból Nagy-Britanniának évenként kb. 15,000 forint (26,352 márka tiszta jövedelme van, míg a relegáczióból Francziaországra háruló commodum értéke, legalább annak teljes összege, pénzben fel nem becsülhető, de az, a ki a szabadságvesztési intézeteket büntetési eszköznek, nem pedig *bűntettes üzemre berendezett gyárnak* tekinti, az e körülményből a relegáczióra nézve nem vonhat le hátrányos következtetéseket.[4]

[1] *Chautemps* id. m. 44. l. A részletesebb s pontosabb kimutatás a következő: egy relegált került átlag

	Guyanában	Uj-Kaledoniában
1888-ban	1363·12 fr.	1074·50 fr.
1889-ben	1323·56 «	834·33 «
1890-ben	1036·19 «	859·45 «

[2] Id. m. 569. l.

[3] Nálunk, az igaz, csak *166 frt 86 kr.* volt az 1890-iki kimutatás szerint egy fegyencz teljes ellátási költsége, de a mi viszonyainkat, hol díszpalotákra milliókat költenek, fegyházakká pedig a legalkalmatlanabb kolostorokat (Vácz, Illava) és lovagvárakat, legjobb esetben pedig egy szeszgyárat alakítottak át, talán még sem vehetjük irányadóknak. V. ö. Jelentés az orsz. letartóztatási intézetek 1890-iki állapotáról. 30. l.

[4] *Krohne* megjegyzése: «Was aus den Relegierten werden wird ist noch nicht abzusehen; vorläufig steht nur fest, dass diese Einrichtung so viel Geld kosten wird, *dass daneben für die Verbesserung der Gefängnisse in der Heimat nichts mehr übrig bleibt*» — attól eltekintve,

Talán a kelleténél tüzetesebben foglalkoztam a relegáczió részleteinek ismertetésével, minek oka az, hogy ez intézményből, mint a bűntettesek exportácziójának legújabb és legfejlettebb alakjából leginkább lehet annak alapgondolatára nézve következtetéseket levonni. Az exportáczió fogalma tehát a genus és ennek csak fajai a transportáczió, deportáczió és relegáczió. És mégis azt látjuk, hogy míg a transportáczió Angliában, Oroszországban, Franczia- és Spanyolországban minden józan büntetésvégrehajtásnak valódi torzképe, sőt a büntetésnek minden elemét nélkülözi, addig a relegáczió, sőt az 1889. október 4-iki és az 1891. szept. 4-iki rendeletek óta a «travaux forcés» is teljes sikert arattak, mintegy megczáfolván a kételkedők nagy seregét, kiknek képviselője hazánkban dr. *Doleschall Alfréd* — sajnos, az egyedüli, ki e kérdéssel egyáltalán foglalkozott, még alig két éve oda nyilatkozott, hogy «ha azonban a kérdést közelebbről vizsgáljuk, akkor azt találjuk, hogy a gyakorlati megvalósítása elébe oly nagy akadályok gördülnek, melyek az eddigi tapasztalatok szerint a büntetésként való számkivetést jóformán alkalmazhatlanná teszik.»* Hogy e vélemény — un pour tous — nem áll egyedül, azt már láttuk a relegáczió javaslatának tárgyalásáról mondottakban és még látni fogjuk a következő fejezetekben.

Ezek után tehát joggal tehető fel a kérdés, hogy mi választja el a relegácziót a transportácziótól és mi vezette az előbbit sikerre és mi az, minek az utóbbi diskreditácziója tulajdonítható? A formai különbség egyszerű, a transportáczió főbüntetés, a relegáczió mellékbüntetés, de viszont ép oly egyszerű annak megállapítása, hogy e különbségnek a végrehajtásra befolyása nem lehet, mert hisz, ha a relegálás előtt elszenvedett szabadságvesztésbüntetés, illetve azok sorozata produkálná e csudát, úgy az egész relegáczió felesleges volna. Formai szempontból tehát igaza van *Rivièrenek,* hogy a transportáczió — melyet ő is deportácziónak nevez — és a rele-

hogy a valósághoz nem jár közel, legalább is naiv kijelentés, hisz az egész relegácziónak épen a szabadságvesztésbüntetés sikertelensége a kiinduló pontja. (Lehrbuch 87. l.)

* Jog. 1894. 28. sz. A deportáczió.

gáczió közötti különbség tisztán elméleti,[1] a mi pedig az egyéneket illeti, kikre a két büntetésnem alkalmazást nyer, úgy a priori azt kellene hinnünk, hogy különösen a munkaképességet tekintve, a transportáltak sokkal jobb helyzetben vannak, mint a többszörös börtönbüntetés által testileg deteriorált és életkorban rendszerint előrehaladottabb relegáltak.[2] Hogy a relegáltaknál a testi alkalmatlanság tényleg akadály is, arra ez intézmény eredményeinek ismertetésénél ráutaltam. A relegáczió alkalmazási körében — mely, mint azt kimutatni igyekeztem, alapjában téves — szintén nem kereshető a siker kulcsa és így nem lehet másban mint *ama hibák kerülésében, melyeket a transportáczió végrehajtása alkalmával* a franczia, valamint már előbb az angol kormány elkövetett. E munkálat első fejezetében bőven tárgyaltam a transportáczió neve alá összefoglalható travaux forcés és a deportation intézményeinek fejlődését és eredményeit, helyesebben eredménytelenségét, itt csak a relegáczióval való könnyebb összehasonlítás kedvéért kivánom a végrehajtás hibáit összefoglalni, nem ugyan részletezve, hanem kizárólag a büntetésszerű jellegére fektetve a fősúlyt.[3] Ezek a következők:

I. A transportáczió *alkalmazási köre,* mely a legnagyobb bűncselekményeket, mint ölés, rablás, gyujtogatás stb. magában foglalja. Akárhogy gondolkozzunk is a kriminálanthropologia tételeiről, bármennyire hypothetikusnak tartsuk is a Lombroso alkotta homunculust a «delinquente nato»-t, abban tökéletesen igaza van Lombrosonak,[4] hogy a grand criminel-ek ellen, kiknél a bűncselekmény motivumainak túlnyomó része magában

[1] A *Liszt:* Strafrecht der Staaten Europas gyüjteményében. 447. l.

[2] *Guillot:* Les prisons de Paris et les prisonniers czímű művében (455—56. l.) tényképen mondja: «Tandis, que les relégues *profondément anémies sont impropres à la vie coloniale,* les forçats transportés au contraire sont bien plus aptes au travail parceque ces sont presque tous des jeunes gens robustes, dont la prison n'a pas altéré la santé et détruit l'energie».

[3] A kolonizáczió szempontjából igen alaposan birálta a transportácziót 1885-ben *Lanessan:* L'expansion coloniale de la France czímű művében.

[4] Les applications de l'anthropologie criminelle 37. l.

az egyénben rejlik — hogy mi okból azt most nem kutatom — a milieux változtatása tökéletesen használhatlan orvosszer. Hogy ez mily kétségtelenül igaz, hogy a transportáczió a társadalom legelvetemedettebb ellenségeire mily kevés hatással volt ez az egész ú. n. büntetés, arról beszámoltam e dolgozat első fejezetében s itt csak arról a horribilis gondolatról akarok megemlékezni, mely nemcsak lehetővé tette e javíthatatlan bűntetteseknek a nősülést, hanem mely az elitélteknek a benszülött kreolokkal való keveredéséből egy a kolonizáczióra kiválóan alkalmas faj propagáczióját remélte. Az ekképen létrejött «boldog» családi életnek bizonyságául álljon itt néhány egészen hiteles forrásból merített példa. *Thomas* beszéli,* hogy 1884-ben a transportáltak egyike 24 órával a házasságkötés után megfojtotta a feleségét, azután a vadak közé menekült, kik közül kettőt megölt. *Laurent* ** remek munkájában adja elő egy házasság történetét, mely Nou szigetén ment végbe. A vőlegényjelöltet, ki ölésért 5 évi kényszermunkára volt itélve, háztűznézőbe a Bourrail zárdába a női bűntettesek fogházába küldték. A zárda főnöknő egy mérgezés miatt 15 évi travaux forcés-ra itélt 32 éves asszonyt ajánlott neki feleségül. Utóbbi, a mint meglátta vőlegényét in spe, minden tartózkodás nélkül a nyakába ugrott s így kiáltott: «Oh szegény kis drágám! Csakhogy megszabadítasz ezektől a piszkos apáczáktól. Igazán kedvem volna egyet közülök megfojtani. Van egy kis dohányod (az argotban «perlot») számomra?» A férjjelölt ezt nem akarván acceptálni, egy Róza nevű elitéltet jegyzett el, ki nyolcz évre volt elitélve, mert szobájában egy férfit segített megölni és kirabolni (az argot-ban: pour avoir aidé à degringoler et à refroidir un michet dans sa carrée). A nászéjen, melyet megelőzőleg mindketten leitták magukat, a nő ellopta férjének pénztárczáját, egy másik felszabadulttal megszökött s csak harmadnapra tért vissza férjéhez, ki az egész eljárást természetesnek találta. A nő ezután több férfival folytatott férjének beleegyezésével viszonyt s egy izben egy fiatal arabot csalt hálójába, kit a férj ezután megölt, hogy a nála sejtett pénzt elvegye. E tetteért neje — attól való félelmé-

* Cannibals and convicts. 1886. 27. l.

** Habitués des prisons. 1890. 123. l.

ben, hogy az ölés gyanuja reája hárul, — feljelentette s rövid idő mulva a férjet halálra itélték. Ez eset s ehhez hasonlók, minőket Mancelon munkájában[1] bőven találhatni, tiszta képet nyujthatnak arról az erkölcsi kloakáról, melynek az abszurd családalapitási terv okozója volt. A relegácziónál ez másképp van. A kormány ugyan a relegáltaknak is ad nősülési engedélyt — szerény véleményem szerint elég helytelenül — de ezt mindenkor csak éveken át tanusított jó magaviselet esetén és csak azon feltétellel, hogy az illetőnek sikerül az individuális relegáczió előnyeit megszerezni.[2] Minthogy a relegáltak ugyan rendszerint szokásos büntettesek ugyan, de mégsem minden emberi erkölcstől megfosztott egyének s nagyban és egészben inkább a criminaloides-hez tartoznak, a nősülések — öt év alatt kilencz eset — nem vezettek oly rettentő viszonyokhoz, mint a felszabadult transportáltaknál.

II. Egy másik nagy hibája volt a franczia transportácziónak a *következetesség* hiánya, minek folytán harmincz éven át minden rendszer és terv nélkül tapogatódzott a kormányzat. Telepeket állítottak fel oly helyeken, hol a föld művelhetése ugyan nagyon is megfelelő, de az egészségi viszonyok lehetetlenítik a megélést. Így 1853 óta Guyanában 11 helyen építettek házakat, ültettek fákat, egy szóval nagy költséggel berendezkedtek s alig hogy elkészültek, kénytelenek voltak odahagyni és pusztulásnak engedni a telepeket.[3] Sokszor a már elhagyott telepeket újra felépítik, rendbehozzák, hogy aztán újra elhagyják, így pl. Pierret állítja, hogy a Montagne d'Argent-i telep négy izben hagyatott el és restauráltatott. E kapkodásnak legklasszikusabb példája a St. Luis-i kávéültetmény, melynél elmulasztották a nap és szél elleni védelemre szükséges sövény felállítását, minek folytán az ültetvények egy kis része elszáradt. Az igazgatóság kétségbe esik, elrendeli az ültetvény lekaszálását, de minthogy a kávécserjék a sarlónak ellenállnak, az igazgató jobb ügyhöz méltó energiával az egész telepet felgyujtatja.[4] Hogy e folytonos tétovázás a trans-

[1] Les bagnes et la colonisation pénale 1886.
[2] Dépéche au gouverneur de la Nouvelle Calédonie. *Chautemps* id. m. 246 l.
[3] *Pierret:* Transportation et colonisation pénale 80 l.
[4] *Leveillé* i. m. 73. l.

portáltak morális nevelésére, melyben a czéltudatos munkának kell a főszerepet játszania, mily hatással van, az képzelhető. A relegáczió vezetésében, mint láttuk, e baj eddig nem mutatkozott s nem is igen merülhet fel, mert a végzendő munkát a gyarmatügyt miniszter rendeletei irják elő, melyeket a relegáczió igazgatása önkényesen meg nem változtathat.

III. A vázolt kalamitással összefügg, sőt részben annak oka: a gyarmatok *kormányzójának gyakori változtatása.* De nemcsak minden személyváltozás jelent egyszersmind rendszerváltozást, hanem egy és ugyanazon kormányzó is nem egyszer rövid időközökben teljesen ellentmondó rendeleteket ád ki. Így, hogy újból Pierret idézzem,[1] kinek szavahihetősége a transportáczió hiányai tekintetében már csak a transportáczió melletti állás foglalása következtében sem vonható kétségbe — egy Guyanai kormányzó, miután egyik jelentésében a transportácziót, mint a legmegvetendőbb intézményt tüntette fel, hat hónappal később a miniszterhez intézett felterjesztésében nem győzte e büntetési rendszer kitünő oldalait feldicsérni. Hogy a relegáczió is ne essék áldozatul a kormányzók szeszélyeinek, annak meggátlása a jövőben egyedül a franczia kormány kellő erélyességétől és körültekintő eljárásától függ a büntető gyarmatok vezetőségének megválasztásában.

IV. Igen fontos kérdés a *felügyelő személyzet* megválasztása is és Michaux épen nem túloz, midőn azt állítja, hogy egy büntető intézet értékét legjobban az igazgatóból lehet megismerni.[2] Olyan egyéneket, kiknek lelkületéből a jó fogalma néha általában hiányzik, megjavitani nehéz feladat, mely sok türelmet, körültekintést, sőt szakismeretet kiván meg, már pedig Lanessan állitása[3] szerint a gyarmatügyi miniszter maga is oda nyilatkozott, hogy a transportáczió személyzete «nagy részben nem áll a feladat magaslatán és nincs tisztában a büntetési tudomány legelemibb fogalmaival sem.» Az őrök nagy része megfeledkezve állásáról, bizalmaskodik az elitéltekkel, birálja előttük felebb-

[1] Transportation stb. 82. l.

[2] On connaîtra la valeur d'un établissement penitentiaire, quand on connaîtra son chef. V. ö. Déposition dans l'enquête parlamentaire sur le régime des établissements pénitentiaires.

[3] id. m. 83 l.

valóit, nem sokat törődik azzal, hogy a transportáltak dolgoznak-e vagy sem s hanyagságuk által gyakran elősegítik a szökéseket. Ily körülmények közt mi sem természetesebb, mint hogy a fegyelemhez nem szokott elitéltek a lehető legkevesebbet dolgoznak. *Valóban érthetetlen azonban, hogy az államok, melyek a gyermekek nevelésére oly nagy súlyt helyeznek és e feladatot rendszerint csak akadémikus képzettségű egyénekre vélik bizhatni, a felnőtt elitéltek sokszorta nehezebb erkölcsi átalakítására — Angliát és az Egyesült-Államokat kivéve — kiszolgált katonákat alkalmaznak,* kikből a megszokott fegyelem az individuális nevelési képességet — ha az bennök meg is volt — jóformán kiölte, s kikben az e feladathoz szükséges tudás soha meg nem volt. Hogy a relegácziónál nem fogunk-e későbben e rendszer hátrányaival találkozni, az a kormánytól függ.

V. A főhiba, a transportáczió végrehajtásában a *fegyelem túlenyhesége* volt, mely a mai napig is e büntetési nem megölő betüjeként szerepel. A guyanai transportáczió birálói az ismeretes 1880 junius 18-iki rendelet rovására szeretnék irni az összes bajokat, de ha a hiányokat közelebbről nézzük, azt fogjuk látni, hogy azok épen a rendelet be nem tartásából származnak. E rendelet fokozatokat állított fel az elitéltek közt, de a kormányzat teljesen negligálja az egyik osztályból a másikba való átlépés engedélyezésére vonatkozólag előirt idő betartását. Így történik azután, hogy a megérkezett transportáltakat a próbaidő bevárása előtt, mindjárt megérkezésük után magánosoknak adják bérbe * a a kényszermunkára itéltek úgyszólván mint szabad emberek sétálnak Cayenne utczáin. A szabályzat előirja, hogy az elitéltek munkaereje magánosoknak csak *földmüvelési munkára* adható bérbe, tényleg pedig legnagyobb részük iparosoknál van alkalmazva, mely intézkedés a büntető koloniák alapgondolatának meghamisítását jelenti s egyben a kontinentális fegyházak hátrányainak meghonosítását annak előnyei nélkül. Az 1880-iki décret a különböző osztályok elkülönítését irja elő s e helyett minden pénitencier-ben az ú. n. promiscuité organisée uralkodik, minek eredménye, hogy *a Cayennei gyarmat* — mint *Pierret* mondja, *ma az a mi a touloni bagno volt*

* *Pierret* i. m. 85. l.

ötven év előtt: a korrupczió iskolája. Mindezt koronázza a túlenyhe fegyelem, mely a kriminalitás e veteránjaival szemben nem mondható helyénvalónak, nem ugyan azért, mint Léveillé hiszi * («la peine doit être, dure parcequ'elle est avant tout un châtiment»), hogy az elitélt bűnhődjék, hanem hogy a védelmi rendszer szolgálatában álló morális nevelés czéljait elérhesse. E czélokkal azonban homlokegyenest ellenkezik a városi letelepedésre adott engedély, melynek segélyével egyes transportáltak üzleteket alapítanak s a nélkül, hogy javulásuk legcsekélyebb jelét adták volna, mintegy az állam költségén uno ictu «becsületes» emberekké lesznek, kiket Monsieur-nek czimeznek s levett kalappal üdvözölnek. Ismétlésekbe esnék, ha a laza fegyelem és a végrehajtás által meghamisított büntetési rendszer kinövéseit ujból elsorolnám. A belőlük levonható tanuság, melyen úgy látszik a relegáczió vezetősége okult is,** az a mit már több mint száz év előtt mondott ki *Howard*, s mely minden józan büntetési rendszernek alapgondolata kell, hogy legyen: make them diligent and they will be honest. Hogy Howard ugyanakkor a

* *Leveillé*: La Guyane et la quéstion pénitentiaire coloniale 56. l.

** Hogy szigorúság dolgában nincs ok panaszra, az kitünik abból a beszélgetésből, melyet *Mimande* folytatott egy elitélttel, s melyet hiressé vált «Criminopolis» czímű munkájában közöl (273. l.): «Nou szigetének «bagne central»-jában tett látogatásom alkalmával beszéltem egy fegyenczczel, a ki elbeszélte, hogy legközelebb kitölti büntetését.

— Így hát meg van most elégedve? kérdém.

— Sajnos, egy cseppet sem, uram!

— Hogyan, hát miért nem?

— Mert relegálva vagyok. Ott még szerencsétlenebb leszek, mint itt, még pedig örökre. Mint kedvezményt kértem, hogy a fegyházban maradhassak, de azt felelték, hogy az lehetetlen.

Ezután a fegyencz, mintha önmagához beszélne, hozzá tette:

— Oh, ha tudtam volna! — Ezzel bizonyára azt akarta mondani:

— Ha tudtam volna, hogy a minősített lopásért kiszabott öt évi travaux forcés után egy accessorius büntetést kell elszenvednem, mely tízszerte súlyosabb a főbüntetésnél, bizonyára nem maradok meg a lopásnál, hanem raboltam vagy öltem volna, s akkor — bár életfogytiglani fegyházra itélnek, jó magaviselet esetén remélhettem volna, hogy feltételesen szabadlábra helyeznek.» — Meglehet, hogy Mimande a relegáczió iránti ellenszenvétől indíttatva túloz; de ha teszi is, ezzel csak azt bizonyítja, hogy a relegáczió mint az elrettentés eszköze is elérte czélját.

transportáczió ellen is állást foglalt, az nem az ő, hanem a transportáczió akkori állapotának hibája. Ma azonban mint a relegáczió eredményeinek megdönthetetlen tanuságát látjuk, hogy a büntettesek nagy részét csak úgy lehet a társadalomra nézve veszélytelenné tenni, ha a *czéltudatos földmüvelési munka segélyével,* mely nem mint az ipari munka, csak testüket, hanem a *szellemet is foglalkoztatja,* neveljük őket. A büntettesek munkájának hasznosítása tehát *nem jövedelmezőséget* jelent, mert hasznos csak akkor, ha annak hasznát maga a büntettes is átlátja.

Hogy e munkának melyik a helyes és praktikus formája, azzal a következő fejezetben bőven fogok foglalkozni, de az *alapelv,* melynek, bárminő is a megvalósítás, *uralkodnia kell:* minden formában ugyanaz.

Howard kortársa Delille abbé, kit Guillot * szentimentálisnak mond, irja egyik scholastikus versében:

Enlever ces brigands, rendez leur peine utile
Et qu'arrachaut aux fers le remords vertuenx
Le pardon change en bien de maux infructueux.

Meglehet, hogy szentimentális, meglehet hogy nem is vezet sikerre az a büntetési tervezet, melynek e sorokban alapelve van letéve, de mindez nem ok arra, hogy meg ne kisértsük.

* Les prisons stb. 455. l.

II.

(A Liszt-féle Zweckstrafe és a társadalmi védelem. — Börtönrendszerünk csődje. — A transportáczió magva a szabadban való munka. — Római kongresszus. — Külállamokban. — Nálunk. — Praktikus indítványok. — Kire alkalmaztassék a földmüvelési munka? — Összefoglalás.)

«Das Thema unserer Untersuchung ist, kurz bezeichnet, die Entstehung des Rechts auf dem Wege der Selbstbeschränkung der Gewalt.»[1] *Ihering* e szavai adták meg az alapgondolatot *Liszt* remek dolgozatának,[2] melyben kifejti, hogy a társadalom önkorlátozása által miként lett a büntető *hatalom* büntető *joggá*, a társadalmi féktelen reakczió jogi büntetéssé vagyis röviden a társadalom ösztönszerű cselekvése, mely a törzs, a család bosszújában jutott kifejezésre, czéltudatos akarat által vezérelt állami funkczióvá. A büntető igazságszolgáltatás eszménye a teljes megkötöttség a czél gondolata által, tehát csak a czélszerű büntetés egyszersmind igazságos is. Minthogy azonban a büntetés Liszt meghatározása szerint Rechtsgüterschutz durch Rechtsgüterverletzung,[3] tehát kétélű fegyver, nem képzelhető súlyosabb sérelem a czéleszme ellen, mint a büntetés túlnyomó alkalmazása s ezáltal a polgári ethikai és gazdasági létének megsemmisítése, ha ezt a jogrend okvetlenül meg nem kivánja. Ezt az alapgondolatot is kifejezi már Ihering, mondván, hogy «ha Beccaria hires munkájában a bűntettesek és büntetésekről (1764) nem emelt volna szót a büntetések mértéktelensége ellen, úgy ezt Smith Ádámnak kellett volna megtennie a nemzeti gazdagság okairól szóló müvében.»[4]

[1] *Ihering:* Zweck im Recht. 322. l.

[2] Der Zweckgedanke im Strafrecht. Z, III. 1—47. l.

[3] Talán nem lesz érdektelen megjegyeznünk, hogy a Lehrbuch legutolsó (VII.) kiadásából e meghatározást Liszt kihagyta.

[4] Zweck im Recht. 362. l.

A büntetés helyes alapja tehát Liszt szerint is a társadalmi védelem, czélja a társadalmi jólét, alkalmazásának mértéke pedig az, hogy ne idézzen elő nagyobb jogsérelmet, mint a minőt megakadályozni van hivatva. A módozat, melyen a büntetés e kitüzött czélját elérheti, kettős; az egyik a közvetlen kényszer: a sequestráczió, a társadalmilag alkalmatlan egyén mesterséges szelekcziója, melyet Ihering[1] e szavakkal fejez ki: «Die Natur wirft denjenigen, der sich gegen sie vergangen hat, aufs Bett, der Staat wirft ihn ins Gefängniss.» A másik az indirekt kényszer, a motiváczió. Az állam ugyanis valamely cselekmény pœnalizácziója által még egy belső motivumot csatol azokhoz az indító okokhoz, melyek a bűntettest in spe a cselekmény elkövetésetől visszatartják. Hogy a büntetés mint közvetett lélektani motivum, egyrészt a javítás, másrészt az elrettentés által, minő specifikus energiával bir az egyéb motivumok nagy tömegében, annak vizsgálatába e helyütt nem bocsátkozom[2] s az eddigiek által csak jelezni kivántam, hogy a determinisztikus felfogásból indulva ki, más mint a társadalmi védelem szükségе nem képezheti az állam büntetési kötelességének alapját.[3] Ez természetes is, mert az akarat szabadsága önámítás és az *éremmel összetörik annak hátlapja a felelősség is* vagy mint Benedict hozzáteszi: es gibt keine ehrliche Begründung mehr für die vergeltende Gerechtigkeit.[4] Ha a *kriminálanthropologia* által posztulált rendszert vizsgáljuk, úgy látni fogjuk, hogy végeredményben ez sem alapul máson, mint a társadalom szükségszerű védelmén. Az erkölcsi felelősséget a darwinikus törvényekkel a szelekczió és adaptaczióval helyettesiti s a társadalmat egyszerűen egy organizmusnak tekinti, mely a bűncselekmény

[1] i. m. 51. l.

[2] Ezt eddig a legszebben — bár sajnos, a büntetőjog történetének mellőzésével — *Benedict* Edmund fejtette ki: «Noch einmal der Zweckgedanke im Strafrecht czímű értekezésében. Zeitschrift. V. 450—472. l.

[3] Érdekes e tekintetben *Fayer* kisérlete, ki az individualisztikus büntetőjogot úgy akarja a determinizmussal kiegyeztetni, hogy a motivumok küzdelmében az egyéni mérlegelést mint döntőt elismeri. Hogy ez elmélet, mely a német mondásnak: kein Mensch muss müssen praktikus alkalmazása, a szabad akarat hypothezise javára billenti a mérleget — kétségtelen. A magyar büntetőjog kézikönyve. I.

[4] i. h. 454. l.

ellen a büntetéssel reagál. Garofalo ezt így fejezi ki: «La réaction consiste dans l'exclusion du membre, dont l'adaption aux conditions du milieu ambiant est manifestée incomplete ou impossible.»[1] E tételig nincs is semmi eltérés a társadalmi védelemnek hivei és Lombrosoék közt,[2] de már van akkor, midőn a delinquente nato is belejátszik a theoriába. A kriminálanthropologia az utóbbi hypothetikus lényekkel szemben már nem szorítkozik a védelemre, hanem annak határait túllépve, az *emberiség megtisztítására törekszik.* E pontban sem a nemzetközi büntetőegyesület sem a terza schuola — a társadalmi védelem elvének két legpregnánsabb képviselője — nem követheti a kriminálantropologiát. És joggal nem követi, mert ez a védelem előzetes fokainak mellőzésével mindjárt annak ultima ratióját veszi igénybe. Ez pedig sérti a védelem gazdasági elvét, mint azt már a XVI. században, midőn még hire sem volt a büntetőjog mai létvitájának, megmondta[3] *Michel de l'Hospital* Vray est — így szól a nagy franczia államférfiu — q'uil faut retrancher le membre pourry, mais c'est quand il n'y a plus d'espérance de guarison ... Autrement ce serait comme qui enterrerait sont enfant vif et malade, sans essayer les moyens de le guarir ... La médecine tend à la guarison, ainsi fait la justice.

Távol legyen tőlem, hogy igénytelen soraimmal bele akarnék bocsátkozni abba a nagy vitába, mely külföldön a legelső

[1] Criminologie 231. V. ö. *Ellis*: Verbrecher und Verbrechen. 255. l.

[2] Ily tekintetben igaza is van *Benedict* Móricz dr.-nak, midőn a következő megoldást ajánlja: «Es ist aber sehr leicht die Resultate unserer Schule in die Gesetzgebung aufzunehmen. Man braucht nur die Wissenschaft und die Codices von den unpräjudizierlichen Ausdrücken zu befreien. Es müssten im Gesetze vor allem die Ausdrücke «Schuld» und «schuldig» wegfallen und nachdem der faktische Beweis geliefert ist, dass eine That vorliegt, durch die ein bestimmtes Individuum die Institutionen der Gesellschaft verletzt hat, so braucht man nur statt ihn schuldig zu erklären, die *erwiesene Gefährlichkeit* für die Sicherheit z. B. des Lebens, des Eigenthums, der Ehre u. s. w. auszusprechen.» Biologie und Kriminalstatistik. Zeitschrift. VII. 501. l.

[3] Idézve *Proal*: Le crime et la peine czímű nagyszabású művében 436. l.

szellemeket foglalkoztatja, s melynek reflexfényekép hazánkban *Heil* Fausztin, *Reichard* és *Fayer* László értekezéseire utalhatok,* ezt tárgyam sem engedi meg, de a mi fő, erőt sem érzek hozzá, csak jelezni kivánom álláspontomat s ez a következő: a **felelősség alapja az egyén és az egyének összességének szükségszerü védelme mindama cselekmények ellenében, melyeket egy bizonyos időben egy bizonyos társadalom bűncselekménynek nyilvánít.** A védelem módozatainak megállapításánál — a mit *Colajanni* szocziális egészségtannak nevez — első sorban figyelembe veendők azok a társadalmi **motivumok,** melyek a tettest az antiszocziális cselekményre birták, másodsorban az **egyéni alzatnak** nevezhető praedispositio, melyet a kriminálanthropologusok (Ferri) «bioligiai motivum»-ok kifejezése alatt foglalnak egybe. Jól tudom, hogy a büntető biró igenis figyelembe veszi a motivumokat a büntetési tétel kiszabásánál, a hiba nem is ebben van, hanem abban, hogy a *törvényhozó a tényálladékok megállapításánál nem veszi figyelembe,* hogy *az abstrahált bűncselekményt tekinti causa divisionisnak, midőn a bűntettes psychologiáját kellene alapul vennie.* De tovább megyek. Ha a büncselekmény konstrukcziójánál is fontos a motivum, a büntetések — ha ugyan e kifejezést mutatis mutandis megtarthatjuk — rendszerének megállapitásánál kétszeresen fontos. A mai büntetőtörvények a birót beékelik a büntetési tétel két vaskarja: a minimum és maximum közé, gúzsbakötik egy előre meghatározott büntetési nem stringens alkalmazásával — mely alól a mi btkünk legkitünőbb §-a a 92 §. is csak elég ritkán ád felmentést — ezenfelül még őrként odaállitják a 49 sz. T. Ü. H.-ot, mindezt pedig elkeresztelik «latitude»-nek, melyen belül a biró «szabadon» mozoghat. Risum teneatis. Ez a mesebeli oroszlán szabadsága, kinek kalitkájába homokot szórnak, melyről némi jóakarattal azt hiheti, hogy a szahara s cserépben pálmát tesznek börtönébe, melyet ha akar oazisnak nézhet. Ez a rendszer az, mely a rózsalopásért «vérző szivvel» kiszabott félévi börtönt vonja maga után.

* *Heil:* Naturalizmus a büntetőjogban; *Reichard:* Az anthropologikus büntetőjogról, mindkettő a jogászegyleti ért. közt; *Fayer:* Determinismus a büntetőjogban (Tanulmányok 100—130. l.)

A motivumok kérdésére még reátérek a továbbiakban * s most csak mint mondám, jelezni akartam álláspontomat, hogy a *büntetési rendszerünk ú. n. csődje* tekintetében elmondandókat érthetővé tegyem. Büntetési rendszerünk sikertelenségének okait csak részben látom abban, hogy a végrehajtás nem megfelelő, hogy individualizácziónak nyoma sincs, részben azonban abban, hogy a társadalmi védelmet a törvény nem alkalmazza a támadáshoz, helyesebben, hogy a támadás indító okait, **azon körülményeket, melyek a bűntettesre való tekintettel a sértés jellegét meghatározzák, nem veszi figyelembe a védelem — a büntetés — minőségének megállapításánál.** A hiba tehát kettős s a könnyebb érthetőség czéljából egy hasonlattal élve abban áll, hogy az orvos a diagnozis megállapításánál nem ügyel arra, hogy mi idézte elő a betegséget s ezt az orvosság rendelésnél is következetesen figyelmen kívül hagyva, ugyanazon gyógyszer különböző dosisaival igyekszik orvosolni a legkülönbözőbb bajokat. Tehát a gyógymód universalis jellegében s nem a gyógyszerben — a szabadság-vesztésbüntetésben — rejlik a főhiba, a mivel korántsem akarom azt kifejezni, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása tökéletes s hogy az módosításra nem szorul. Egy azonban mindenekfelett kétségtelen, s ez az, hogy a mai büntetőjog csődje, mely kifejezés már-már közhelylyé kezd válni, több a puszta szólásmódnál.

Nem lehet czélom e heterogen tárgyu munkálatban a mai büntetési rendszerek nyilvánvaló hibáinak részletes tárgyalása, mely Lisztnek Kriminalpolitische Aufgaben-jeiből kiindulva, valóságos irodalmat teremtett. Ismeretes dolog az is, hogy a tengerentúli bűntettes kolonizáczió minő szerepet játszik a kifogásolt büntetésnemek pótszerei az ú. n. sostitutivi penali között, valaminthogy ismeretes az is, hogy a transportáczió abban a formájában, melyben Anglia és Francziaország alkalmazták, csufos kudarczot vallott és Oroszországnak — daczára a Sakhalin szigeten elért és Harry de Windt félhivatalos munkájában magasztalt eredményeknek — örök szégyenfoltja marad. A nemzetközi büntetőegyesület az utolsó lissaboni kongresszusán bőven foglalkozott e kérdéssel.

* Különösen arra, hogy mi értendő a motivum kifejezes alatt.

Így hát arról a küzdelemről, mely különösen Németországban Mittelstädt óta a transportáczió mellett és ellen folyik s melyben különösen Bruck, Reinhard Frank és Fulda játszanak szerepet sem szólhatok bővebben csak reá akarok utalni, hogy ez eszmeharcz két szempontot ural. Az egyik az, mely czélul a bűntettestől való *szabadulást* tűzi ki, a másik, mely a transportácziót a bűntettes *adaptácziójának* eszközéül használja. A politique du débarras-nak büntetőjogi szempontból abszurd voltát a praktikus tapasztalatok eléggé igazolják és hogy a gyarmatügyi politikai szempontból ballépés, azt sem szükséges talán fejtegetnem. Megemlítendő tény azonban, hogy a transportáczió kérdése mint ilyen, kudarcza daczára korántsem tünt le a napirendről, daczára a stokholmi kongresszus eléggé problematikus döntésének. «Vestigia terrent sollte man meinen — mondja Branne e tárgyról a Blätter für Gefängnisskunde utolsó számában — namentlich in Deutschland, dem Lande der Denker — aber man liebt es in Deutschland zu schwärmen! Und zwar zur Zeit für Deportation!» E rajongásnak tulajdonítható, hogy még Liszt is azt mondja: «Der D. als eigenthümlicher Ausgestaltung der Freiheitsstrafe wird grössere und unbefangenere Aufmerksamkeit gewidmet werden müssen als bisher» (Lehrbuch) s ennek tulajdonítható, hogy a Holtzendorff-Stiftung pályadijat tűzött ki a deportáczió alkalmazásának módozatait tárgyaló munkára, a nemzetközi büntető-egyesület pedig e thémát felvette jövő évi kongresszusának programmjába. A mennyiben pedig a javítás tekintetében a bűntettesek exportácziója sikereket ért el és ezt pl. a relegácziónál szándékos rosszakarat nélkül tagadni nem lehet, e sikernek oka nem a bűntettes eltávolításában, hanem az intézmény magvában: *az elitéltek szabadban való munkáltatásában* rejlik, hisz kétségtelen az — különösen az angol tapasztalatok nyomán — hogy a bűntettes eltávolításának egymagában semmiféle javító varázsereje nincs. Helyesen fogja fel a kérdést *Tarde,** midőn azt mondja, hogy a küzdelem, melyet az elmélet körülbelül egy évszázad óta folytat, a magánzárka és a büntető kolonizáczió körül forog, mely utóbbinak a transportáczió, illetve annak javitott kiadása a relegáczió csak válfaja («n'est, qu'une

* Philosophie pénale 521. l.

variété importante»). Az, hogy a bűntettes koloniák transportáczió vagy belföldi földmivelő telepek formájában valósuljanak meg, nem elvi problema, hanem csak a praktikabilitás kérdése. Tökéletesen egyetértek e tekintetben *Braune*-val, ki a Bodelschwingh által alapított szabad munkásgyarmatok mintájára alapítandó Zwangskolonieen mellett szólva így kiált fel[1]: Warum also erst nach dem Kilimandscharo streifen — Sieh das Gute liegt so nah! — Auch in Mecklenburg giebt's weite Haidestrecken, a mi azonban korántsem zárja ki, hogy oly ország, mely alkalmas gyarmatokkal rendelkezik, ott földmivelő bűntettes telepeket állitson fel. A földmüvelő telepek alatt tehát a következőkben a bűntettes koloniákat általában értem, legyenek azok akár a belföldön, akár a gyarmatokban.

Önként felmerül ezek után a kérdés, minők azok az előnyök, melyek a földmives telepek mellett szólnak? Röviden azt felelhetném az ipari munkáltatás hátrányainak hiánya. De e felelet nem teljes és tökéletessé csak úgy tehetem, ha a római börtönügyi kongresszus határozatát megelőző vitát, melyben *Brusa* szerepelt mint előadó, röviden ismertetem. A kérdés, mely a vita tárgya volt így szólt: Nem kell-e oly szabadságvesztésbüntetést rendszeresíteni, mely az eddig követett rendszereknél jobban felelne meg a földmivelő országoknak, illetve az ipari munkához nem szokott földmives lakosságnak? A kérdés így föltéve elég szerény terjedelmű,[2] de azért nem csekély fontosságu, mert a mennyiben az igenlő válasz indokolt, az ez alapon megalkotott szabadságvesztés-büntetési nem nemcsak a földmives lakosságra nyerhet alkalmazást, bár másrészt mint az felállítandó konkluzióból kitünik, a földmiveléssel foglalkozott elitéltekre sem terjeszthető ki generaliter.

Kétségtelen azonban, hogy a földmives munka a mai büntetési rendszerek keretében is előnyösebb az ipari munkánál: I. mert vajmi nehéz az elitéltetése előtt földmiveléssel foglalkozó elitéltet az ipari munkára megtanítani, igaza lévén *Tallack*-nak[3] abban, hogy a bűntettesek munkája rendszerint

[1] Die Deportation der Gefangenen. Blätter für Gefängnisskunde XXX. 1. füz.

[2] Bulletin de la comission penitentiaire internat. 1887. I. 105. l.

[3] Penological and preventive principles. 209. l.

kevésbbé ügyes, mint a szabad embereké; másrészt, ha az elitélt meg is tanul jól-rosszul egy iparágat, annak kiszabadulása után vajmi kevés hasznát veszi. II. Sőt ellenkezőleg e fél-tudás épen kárára válik, a mennyiben kisértésbe viszi az elitéltet, hogy kiszabadulása után a nagy ipari központokat keresse fel s minthogy ott csekélyebb ügyességével nem boldogul, mintegy kényszerítve van ujabb bűncselekmény elkövetésére. Bizonyos, hogy az elitéltre, kiben a jó iránti érzék elég gyönge, sokkal előnyösebb, ha büntetésének ideje alatt tökéletesítjük hivatása gyakorlásában s így szabadulásakor, minden ingadozás nélkül erejének s képességének megfelelő foglalkozását ujra folytathatja. Olaszországban Brusa és Beltrani Scalia szerint az elitéltek kb. fele a földmives osztályhoz tartozik, hazánkban mint látni fogjuk még ennél is több, tehát az eiitéltek szabadban való munkáltatása hazánkban még fontosabb kérdés, mint Olaszországban, melyre nézve Beltrani Scalia azt «le noeud de la question pénitentiaire»-nak nevezte. A földmivelési munkának általánosan elérhető hasznát azonban mégsem ebben látom, mert ha ebben kulminálna a rendszer előnye, úgy a nem földmivelő lakosságu országok annak alkalmazásától a priori el volnának zárva, másrészt pedig mi sem szólna az ellen, hogy az ipari munka tökéletesítése és szigorúbb rendszabályok segélyével alkalmas iparosokat neveljünk a fegyházban.

E tekintetben *Brusa* fejtegetései is tulságosan szűkkeblűek. Ha ugyanis a földmivelő munkának positiv javító hatása van s nem csak «empêche la contagion du mal», mint a zárkarendszer, ha tényleg erősíti az elitéltet, abban a küzdelemben, melyet a szabadság visszanyerése után a büncselekmény kisértései ellen kénytelen folytatni, vagyis ha röviden szólva, alkalmas eszköze a praeventiónak, úgy nem látom be, miért alkalmazzuk kizárólag a földmüvesekre mint kiváltságos kasztra s miért ne részesüljenek abban azok, kik elitéltetésük előtt csavargással, kereskedéssel, vagy bármi egyéb foglalkozással tengették életüket? Sőt utóbbiakra még fontosabb, mert ezeknél a társadalmi milieu által produkált motivumok sokkal erősebbek, mint a földmüveseknél s így annál fontosabb, hogy életük oly mederbe tereltessék, melyben nincsenek ujabb kisértéseknek kitéve. Az e kérdés tehát: *van-e a földmivelési munkának javító, mo-*

tette ezeránt az úttörő nyilatkozatot Debreczenben, midőn az iparosok a rabmunka konkurrencziája miatt panaszkodtak. Ugyancsak ő tett kisérleteket mult évben az arató sztrájk alkalmából s remélhető, hogy praktikus eszejárása egy nagyobb konczepcióju reform megvalósítását is tervbe fogja venni.

Mielőtt azonban a jövő feladatait vitatnók, lássuk, hogy mi történt nálunk az elitéltek földmívelési munkájára nézve a multban.

Magyarországon *Balogh* Jenő dr. kitünő tudósunk volt az első, a ki már 1887-ben tartott jogászegyleti felolvasásában * reáutalt a mezőgazdasági munka fontosságára a büntetések végrehajtásában. «A szabadságvesztési büntetésnek a magán elzárást követő fokozatában — mondja említett értekezésében — czélszerűnek tartanám behozni a szabadban végzendő munkáltatást a fegyenczek közül azokra nézve, a kik korábban mezőgazdasági vagy ezzel rokon foglalkozásokat vagy a fegyházban nem gyakorolható, azonban a szabadságvesztés-büntetés czéljaival egyébként teljesen összeférő ipari foglalkozást űznek.» Bár ugyanekkor Balogh Jenő azt is kijelentette, hogy a kérdés a római kongresszus döntése által hosszú időre actualis fontosságot nyert, e jövendölése, sajnos, hazánkat illetőleg nem ment teljesedésbe. Azóta tiz esztendő mult el, de a szakirodalom — Fayer kézikönyvét kivéve — nem tartotta érdemesnek a problémával behatóbban foglalkozni s azok a kisérletek, melyek az elitélteknek szabadban való munkáltatásával történtek, egyrészt nagyon is csekély számuak, másrészt pedig nélkülözik az egységes elvi alapot.

Mielőtt azonban de lege ferenda indítványomat kifejteném, röviden ismertetnem kell a lex lata alapján történteket. *Lipótvárott* a fegyházi épület várfalain kivül eső posványos területből a fegyenczek több éven át tartó munkával 77 holdat tettek mívelhetővé, valamint az e területen emelt közvetítő intézetet is fegyenczek építették. Szamosujvárott pedig a fegyenczek egy része 465 napot töltött gyapjúmosással a Szamos folyó mellett.**

* *Balogh.*

** Jelentés a m. kir. igazságügymin. 1875/87. évi működéséről. 162. l.

A legnevezetesebb kisérlet azonban az ismeretes Galga-patak szabályozási munkálat.* Ebben az igazságügyminiszter 1887. évi tavaszán adott engedélye szerint a jászberényi fogházból 54 rab (kiknek száma időközben 84-re emeltetett), a váczi fegyházból 54 fegyencz vett részt. A munkálat a kulturmérnökség műszaki vezetősége alatt nyolcz hónapon át tartott, mely idő alatt egy szökés vagy a legkisebb kihágás sem fordult elő. Erre nézve a miniszteri jelentés megjegyzi, hogy «a szabadban való foglalkoztatásnak különben is igen kedvező erkölcsi és egészségügyi hatása van.» Az erkölcsi hatása abban nyilvánul, hogy a fegyencz és rabmunkások a szökéstől a kinálkozó alkalom daczára egyedül önuralmuk által tartattak vissza és hogy e munkát a kirendeltek előszeretettel végezték. Meg kell jegyeznem, hogy a rabok és fegyenczek két külön csoportban dolgoztak. E kisérlet, a mi a fegyenczek szabadban való munkáltatását illeti, bármennyire hangsúlyozza is a jelentés annak sikerét, egyedül maradt. *Dr. Reiner* Ignácz miniszteri titkár úrtól nyert értesülésem szerint az igazságügyminiszterium azóta két ízben adott egy-egy fegyházigazgatóságnak engedélyt — ha jól tudom a szamosujvárinak és a nagy-enyedinek — a fegyenczek szabadban való munkáltatására, az engedélyek eredménye azonban sem az 1890., sem az 1891. évi letartóztatási intézetekről, sem az igazságügyminiszteriumnak munkásságáról azóta kiadott jelentésekben nincs megemlítve. A fogházakban elhelyezett elitéltek szabadban való munkáltatásáról csak kevés mondanivalóm van, mert ez minden tervszerűség és czéltudatosság nélkül történik s inkább parodiája az alapelvnek, mintsem megvalósítása. Főalakja a *fűzmivelés* és fűzvágás illetőleg vesszőgyűjtés, mely a fogházakban azelőtt üzött kosárkötési iparnak volt előkészítő foglalkozása. Ezt különösen a palánkai kir. járásbirósági fogházban üzték, még pedig 1879 óta a palánkai m. királyi erdőgondnoksághoz tartozó Jedek és Terkinya szigeteken, hol e czélra fiók fogházat is emeltek. Az 1893. évi április havában azonban a kosarak szállítása iránt kötött szerződés felbontatván, a munkát is beszüntették.** Egyéb fogházak mellett is

* Jelentés az igazságügyminiszterium működéséről. II. könyv. 251. l.

** A m. kir. igazságügyminiszterium működése. 1892—95. 165. l.

idézett kimutatás szerint a fegyházakban 1890-ben megbetegedettek közül 407, tehát az összszámnak 1/6-od része, 1891-ben 475 fegyencz, vagyis az összszámnak 1/4 része *rossz* egészségi állapotban volt, úgy talán nem lesz merész dolog azt állítani, hogy az állam ez elitélteken valóságos szándékos testi sértést követ el, midőn a felgyógyulásnak legelemibb követelményét, a szabad levegőt vonja meg tőlük.

E bajon pedig könnyű volna segíteni. Az elsőfokú biróságok fogházainak kezelése tárgyában kiadott igazságügyminiszteri rendelet 140. §-a szerint, «különösen a nyári évszakban, a kevésbbé zárt lég befolyása alatt folytatható foglalkozás előbbre teendő a szobai foglalkozásnál.» E szakasz eléggé óvatos és nem beszél nyiltan, de azt hiszem, hogy a «kevésbbé zárt lég» aligha jelenthet mást, mint szabad levegőt s így nem kellene egyebet tenni, mint e §-t a fegyház- és börtönbüntetésre is kiterjeszteni, s így a progressziv rendszer második stádiumát a szabad légben végzendő, főleg földmíves, munka foglalhatná el. Magától értetődik, hogy ez csak a kellő kautélákkal történhetik, a mennyiben jelen büntetési rendszerünk mellett, szerény véleményem szerint, az 5 éven felül elitéltekre a szökés veszélyére való tekintettel alig volna alkalmazható s az utóbbiak közül is csak azokra, kik a magánelzárás ideje alatt tanusított viselkedésük által u. n. «jó» elitélteknek bizonyultak. Másrészt pedig az egy éven aluli börtön vagy fegyházra itélteket szintén nem tartom alkalmasoknak, mert ily rövid idő alatt teljes lehetetlenség az elitélt erkölcsi lényét átformálni, a társadalmi ellenségből barátot nevelni.

Fontos kérdés az, hogy az elitélteket minő módon s mivel foglalkoztassuk a szabadban? Balogh Jenő mezőgazdasági, kertészeti vagy szőlőmívelési telep létesítését ajánlja * a fegyházak, illetve fogházak melletti bérbeveendő területen, ezenkivül pedig építkezést, talajjavítást, folyószabályozást és csatornaépítést. A míg csak kisérletről van szó s csak egy vagy két kisebb terület ideiglenes kibérléséről, addig e javaslat ellen kifogás nem emelhető, mihelyt azonban a földmívelést az ipari munka helyébe az egész vonalon be akarjuk hozni, akkor már nem kielégítő s

* Id. ért. 96. és 97. l.

pedig főleg két okból: 1. mert rendkivüli költséges és legtöbb helyen valóságos kisajátítási eljárást vonna maga után; 2. s ez a főok, mert az illető fegyházak s fogházak vidékein lakó népesség ellen valóságos gazdasági merénylet, mely évenkint sok száz becsületes embert megfosztana keresetétől, tehát a szabad lakósságra sokkal veszélyesebb, mint a fegyházi iparnak bárminő erős konkurrencziája.

De ha így nem, hát hogyan? A megoldás nem könnyű, de nem is lehetetlen. Szerény nézetem szerint három irányban lehetne az expedienst keresni. A közmunkától (építés, útjavitás stb.) eltekintve, háromféleképen lehetne ugyanis az elitélteket a fegyház illetve fogház falain kivül foglalkoztatni. Figyelembe jöhetnének az *állami bányák*, de ezek már csak azért sem alkalmasak, mert egy-egy bánya körül u. n. bányalakosság tömörült, s az elitéltek alkalmazása e munkára ezeknek legvitálisabb érdekeit sértené. Különben is a *berzászkai* kőszénbánya az egyedüli, melynek egyes tárnái munkahiány miatt nem műveltetnek, de a helyi viszonyok folytán — *Bökh* kiváló szaktudósunk állítása szerint — e bányák sem alkalmasak e czélra. A második expedienst a dalmát szigetek nyujtanák, mely terv tudomásom szerint *Lévay* dr. gondolata. Kivihetősége ellen szól mindenekelőtt a terület közjogilag vitás volta, mert, bár Magyarország jogos igényét ugyan sohasem adta fel, mégis a tényleges állapot szerint Ausztriának része, továbbá a szállítás nehézsége, végül pedig az a körülmény, hogy a sziklás és hegydombos szigeteken csak igen csekély a művelhető terület. Magam részéről tehát inkább azt ajánlanám, hogy a belföldi állami uradalmak azon részén állíttassanak fel ily földművelési telepek, melyek művelhetővé tétele munkaerő hiánya, illetőleg túlköltséges volta miatt meg nem kiséreltetett. Ily területnek nem vagyunk hijján. A földművelési miniszterium legutolsó kimutatása szerint az ország területén 99881 kat. hold azon államjavak terjedelme, melyek mint terméketlenek, földadó alá nem esnek (részletes kimutatást mellőzőm). Már most alig képzelhető, hogy ez óriási felületen nem volna 2—3000 hold, melyet kellő munkával művelhetővé ne lehetne tenni, még pedig olyképen, hogy egy-egy telep 2—300 holdból állana. Hangsúlyoznom kell azonban, hogy csak az állami tulajdont képező ingatlanokat tartom e

czélra alkalmasnak, mert ellenesetben még az iparinál is veszedelmesebb konkurrencziát teremtünk a szabad földmíves osztály számára, melynek veszélyét már az 1843-iki büntető törvényjavaslat kidolgozására kiküldött bizottság is felismerte, midőn dolgozó gyarmatok fölállítása iránt tétetett indítvány, mondván: «ha volna is e végre alkalmas föld, annak kiosztása a keresési iparra káros hatással volna . . . de különben se férne össze az igazsággal, hogy a vétkesek láttassanak el földekkel ott, hol számtalan szegény szükölködik.» E hibát az államjavak megmunkálásánál elkerüljük, mert itt első sorban az összesség érdekéről lévén szó, a nemzeti vagyon gyarapodik a nélkül, hogy az egyesek érdekei sérelmet szenvednének. Természetes, hogy a telepek felállításának, útak, hidak, töltések, sőt vasutak építését is maguk az elitéltek végezhetnék. Azoknak, kik utóbbi munkákra nézve a szakismeretek hiányát vetik ellen, két példával felelhetek: az egyiket *Du Cane* beszéli el a Ninet. Century 1896 októberi számában közölt «Uselessness of prison labour» czímű czikkében. Du Cane-t ugyanis 1851-ben mint subaltern tisztet a Royal Engineerekkel Nyugat-Ausztráliába küldötték, hol egy század műszaki katonával és négyszáz elitélttel — bár utóbbiak közt alig volt mesterember — egy 54 angol mértföld hosszú útvonalat épített ki, épületeket emelt, melyhez az elitéltek égették a téglát, vágták a fát, a zsindelyeket. A másik példát *Tallack* említi. A Chatham közelében levő borstali convict prison elitéltjei Borstaltól két mértföldnyire levő várat építették fel s e czélra a fogháztól egész az építés helyéig keskenyvágányú vasutat készítettek, melyen napjában kétszer szállították oda-vissza az elitélteket. A mire az angol elitéltek képesek voltak, azt Magyarországon is joggal remélhetjük.

A további kérdések inkább a részletekhez tartoznak s ezért talán ez alkalommal mellőzhetem. Mondottam azonban, hogy a földmívelési munkát de lege ferenda mint önálló büntetésnemet kivánnám értékesíteni. Mielőtt azonban az elitéltet a telepre szállíthatnók, szükséges, hogy egy rövidtartamu magánelzárásnak vessük alá, még pedig két okból: 1. mert ennek hiányában a földmívelő telepre való szállítás nemcsak hogy nem volna védelem a társadalomra, hanem egyenes csáb bűncselekmény elkövetésére, épúgy, mint ma a fogház bizonyos elemeknek költség-

mentes ellátást nyujt a helyett, hogy elriasztana, 2. mert mint Tarde mondja a Philosophie pénaleban «on tend à recommander la cellule au début de toute pénalité, comme on ordonne le lit et la diète au début de tout traitement médical dans les maladies un peu graves», tehát mintegy a diagnosis megállapítása czéljából, nehogy a büntetésnem oly büntettesekre alkalmaztassék, kikre nem szükséges (Augenblicksverbrecher), vagy nem czélszerü (Zustandsverbrecher) azt alkalmazni.

Ezzel eljutottunk ahhoz a legfontosabb kérdéshez, hogy e büntetésnem kikre alkalmazható tekintettel a javítás reményére és a rend s fegyelem fentartásának lehetőségére. Itt azonban mai büntető törvényeink nem nyujtanak elég támpontot. A bűncselekmények, mint ilyenek, nem képezhetik a causa divisionist arra nézve, hogy bizonyos nemű büntetések kikre alkalmaztassanak, hacsak nem akarjuk — mint a mai büntető törvények általában teszik — a tettes személyében az abstrakt tényálladékot büntetni. Minthogy azonban sikeres védelem csak ugy lehetséges, ha ismerjük azt, a mi ellen védekezni akarunk, ez pedig a tudomány mai állása szerint már nem a tettes akarata, hanem a részben szocziális, részben biologiai alapokon nyugvó pszychikai motivum, melynek mintegy külső bástyáját a szocziális okok képezik, melyek e motivum keletkezéséhez hozzájárultak. A védelemnek tehát *kettősnek* kell lennie, egyrészt mint præventio a szocziális ok, másrészt mint represszio s psychikai motivum ellen.

A büntettesek egyes csoportjainak az utóbbi szempontból megállapítására, hogy azután ahhoz képest szerintezhessük az egyes büntetésnemeket, nincs elég alapunk. A kriminologia sokkal fiatalabb tudomány, sokkal inkább el van és volt foglalva saját létkérdéseivel, semhogy szilárd, megállapodott kategoriái volnának s mindama osztályozások, melyekkel találkozunk, csak egy-egy írónak nagyon is birálatra szoruló nézeteit fejezik ki. Köztudomásuak a Lombroso, Garofalo és Ferri osztályozásai, melyeket annak idején a jogászegyletben dr. Reichard igen világosan ismertetett,* de ezeket az illető tudósok is csak többékevésbbé tudományos játéknak, a német eredetű furor classi-

* Az anthropologikus büntetőjogról. J. É. 10. l.

ficationis kielégítésének tekintik. Arról nem is szólok, hogy a Lombroso felosztása már rendszertanilag is helytelen, mert a született és a szenvedélyi bünösök kategóriája a kriminalitás okaira, az alkalmi bünösök osztálya az elkövetés módjára s részben ugyane körülményre, mint a kriminalitás okára, végül a politikai büntettesek osztálya a tételes jogból vett és ott is helytelen meghatározásra van alapítva. A főbaj azonban az, hogy mihelyt e kategóriák gyakorlati alkalmazásáról, vagyis a represszio eszközeinek ezekhez való alkalmazásáról van szó, ezek vagy hasznavehetetleneknek, vagy elégteleneknek mutatkoznak. Igy a deportáczio és a vele rokon büntetésnemek alkalmazásánál sem értékesíthetők a már meglévő osztályozások. Lombroso, midőn a deportáczio alkalmazásáról beszél,* kénytelen a «les crimes les plus graves» fogalmával operálni, a nélkül, hogy csak távolról is sejtetné, hogy mit ért e kifejezés alatt, más helyen pedig a büntettesek földmivelő telepeiről szólva, azokat csak a criminaloïdes-re, a fél büntettesekre nézve tartja megfelelőknek, kik a büncselekményt «rendkivüli körülmények» közt vagy heves szenvedély által indíttatva követték el. A legutóbb lefolyt genfi kongresszuson pedig a visszaesőkre ajánlja a gyarmatokban a szabadban való munkáltatást.** Látnivaló tehát, hogy Lombroso felosztása még az *általa* tett praktikus javaslatoknál is lépten nyomon hasznavehetetlennek mutatkozik.

Garofalo felosztása sem hasznavehető a represszionális eszközök megválasztása szempontjából. Ez ugyanis voltakép nem osztályozza a bűntetteseket, hanem csak a delitto naturale ismérveként jelöli meg a szánalom és a becsületesség átlagos fokának hiányát, mely distinctio a büntettesek, sőt még a bűncselekmény osztályozásának alapjául sem szolgálhat, mert alig képzelhető eset, hogy a társadalmi okok szövevényes fonadéka hozzá ne járuljon az egoisztikus motivumokhoz. Ennek daczára azonban állít fel Garofalo csoportokat, de ezek, midőn systèm rationnel de pénalitć fejezetében alkalmazásukra kerülne a sor, cserben hagyják szerzőt és ő új fogalmakkal kénytelen operálni.

* Les applications de l'anthropologie criminelle. 18. és 36. l.

* V. ö. Szerző: A kriminálanthropologiai kongresszus eredményei. J. K. 1897.

A relegatiót — mely kifejezés a Garofalo terminologiája szerint transportácziót jelent — a büntettesek két nagy csoportjára ajánlja.* Az egyik csoport magába foglalja a szenvedélyből bünözőket, kiket a becsület téves felfogása, helyi előitéletek (Vendetta), szóval a jellem gyengeségére ható külső okok vitték a rossz útra. Ezeknél a büntetésnek feladata *kiragadni az egyént ama milieuből, mely előitéletei és veszedelmes befolyása által majdnem jogossá teszi a büncselekményt.* De ez az eliminatio ne legyen se absolut, se életfogytig tartó, mert előre nem lehet megállapítani, vajjon a társadalmi perverzitás foka nagyon magas-e, s hogy a bűncselekmény indító okainak mely része tulajdonítandó az egyén fiziologiai hajlandóságának s mely része a társadalmi milieu befolyásának? A másik csoportja a bűntetteseknek minket nem érdekel, mert ezeknél pusztán eliminatióról van szó. Hasonlóan nem vehetjük hasznát a *Ferri* büntetési illetőleg védelmi tervezetének, ki a sostutivi penali közé felveszi a transportácziót is, melynek végrehajtásától javító hatást vár a becsület védelmében elkövetett emberölésnél, súlyos testi sértésnél, valamint a szokásos vagyoni büntetteseknél s ép ezért 5—10 évenként mintegy moralis revizió alá kivánja venni, mely intézkedést — természetesen rövidebb időszakokban — a földmívelési telepeknél is alkalmazandónak tartom. De a feltett kérdés mindezzel még nincs megoldva.

Az egyedüli helyes alapnak a földmívelési munka büntetésképeni alkalmazására, mint már említettem, a motivumot tartom, még pedig úgy a szocziális, mint az ennek folyományakép jelentkező psychologiai motivumot. Hogy a motivumok tervezete miként volna felállítható, azt részletesen kifejti *Liszt* «die psychologischen Grundlagen der Kriminalpolitik» czimű czikkében, sőt *Thomsen dr.* a Zeitschrift utolsó számában már a motivumok gyűjtésének módjára nézve is tesz konkrét indítványt. Nem részletezhetem a Liszt-féle Motivenplant és nem is tartom minden irányban kifogásolhatlannak azt a nyolcz csoportot, melyet Liszt felállít, különösen pedig nem lehet a büntetésnemek meghatározásának alapjául kizárólag elfogadni, a mit maga a szerző is elismer, midőn azt mondja: «ich selbst bin

** La Criminologie. Paris, 1895. 417. lapon.

behozták a fűzmivelést, de munkások hiánya és a kosarak értékesítése körül felmerült nehézségek miatt csakhamar beszüntették. Mindamellett — mondja az utolsó igazságügyminiszteri jelentés — az 1892—1894. években — eltekintve a sok helyt szabadban végzett favágástól és tisztogatástól — 30 fogház mellett teljesítettek az elitéltek a szabadban építkezési, szőlőmívelési, útrendezési, kertészeti, földmívelési, védgátépítési munkákat, valamint fűz- és nádvágást. Voilà tout.

Mindezt, igazán megvallva, inkább tekintem a régi patriarchalis börtönviszonyok maradványának, reminiscentiának abból a korból, midőn a vármegye rabjai a téns viczispán kertjét gyomlálták vagy fát vágtak a nemesi kurián, mint arra irányuló törekvésnek, hogy a szabadban való, czélirányos földmívelési munka nagy alapgondolata megvalósíttassék. Már pedig a btk. szelleme ennek korántsem mondana ellen, sőt pártolja is azt. A btk. által alapul vett progressziv rendszer fokozatát képező közvetítő intézet ugyanis kétségkivül a földmívelési munka szoczializáló hatásának elismerésén alapul, másrészt pedig a btk. 29. §-nak utolsó bekezdése egyenesen utal arra az eshetőségre, hogy a fegyenczek a fegyintézeten kivül alkalmaztatnak munka teljesítésére.

De nemcsak a lehetőség van meg a földmívelési munka megvalósítására, hanem annak szüksége is fenforog, jobban mint Európa bármely országában. Fentebb már kifejtettem azt, hogy különösen két tekintet volt az, mely a földmívelő büntettes-telepek mellett érvényesült; az egyik: a szabad ipar felmentése a rabmunka nyomasztó hatása alól, a másik: a præventio, mely megköveteli, hogy a jó földmívelésből és dologtalan munkásokból ne neveljünk rossz ipari munkást s ne kergessük mintegy erővel a kriminalitás czentrumaiba: a városokba. Az első argumentum, melyre különben nem nagy súlyt helyezek, mert mint *Tallack* kitünő munkájának* «competition of prison with free labour» czimű fejezetében kimutatja, inkább tendencziosus csatakiáltás, mint bizonyított tény, hazánkban

* Penological and preventive principles. 208. l. «Any injury to free industry arising from prison competition is, at the worst a very limited inconveniance.»

alig talál támogatásra. Iparunk, a mezőgazdasági gépek gyártásától eltekintve, mely pedig quoad fegyházi munka, figyelmen kivül esik, nem oly jelentékeny, hogysem az országos letartóztatási intézetekben űzött iparágak hatása bárminő tekintetben érezhető lenne, másrészt azonban épen a kisebbmérvű iparra válhat veszélyessé a fegyházi konkurrenczia. A második argumentum azonban hazánkra nézve első sorban actuális. Már *Balogh* Jenő említi fentidézett kitünő munkájában, hogy «Magyarország par excellence földmívelő ország és a büntetteseknek igen jelentékeny százaléka kerül ki hazánkban a földmívelő osztály köréből».* Ehhez a rendelkezésemre álló statisztikai adatok alapján hozzátehetem, hogy az elitélteknek *túlnyomó többsége földmíves.* Ezt csak néhány adattal kivánom bizonyítani. Az országos letartóztatási intézetekben az összlétszámot tekintve: **

			napszámos	önálló földmíves
1890-ben	7180	elitélt közül	4042 (56·29%);	1442 (20·08%)
1891 «	7145	« «	4018 (56·23%);	1417 (19·83%)

vagyis együttvéve 1890-ben 76·37, 1891-ben 76·06%-a az elitélteknek foglalkozott elitéltetése előtt földmíveléssel. E szám nem egész pontos ugyan, mert hisz a napszámosok részben cselédek, részben iparosok is, másrészt azonban figyelmen kivül maradtak ama fegyházra és börtönre itélt egyének, kiken a büntetést, sajnos, még mindig törvényszéki és közigazgatási fogházakban hajtják végre, de az adatok mindenesetre elégségesek arra, hogy a földmívelési munka mellett szóljanak.

Egy további szempont: az elitéltek egészségügyi állapota. Fegyházaink, különösen mióta a túltömöttség már nem oly ijesztő, nem mondhatók ugyan az egészségre veszélyeseknek, de azért nem nevezhetők klimatikus gyógyhelyeknek sem, mint pl. az angol dartmoor-i fegyház, hol a halandósági arányszám kedvezőbb, mint az amúgy is egészséges Anglia legegészségesebb vidékein. Ha már most figyelembe vesszük azt, hogy a már

* id. ért. 91. l.

** Jelentés az országos letartóztatási intézetek állapotáról. 1890. 63. l. és u. o. 1891. 57. l.

zik ki «a legénység jó magatartása felett.» Tudósok és börtönügyi kapaczitások egymást múlják felül a különböző rendszerek dicséretében, de túl az egyetemek tantermein, túl a jogászok éleseszű vitáin nőttön nő a kriminalitás, melyet úgy látszik épen nem félemlítenek meg a progressziv rendszer vagy az Einzelnhaft előnyeiről szóló szőrszálhasogató fejtegetések. Az eddigi börtönrendszer — a tragikus mór — tehát nem tett eleget kötelességének s ép ezért annál inkább mehet.

Lépjen helyébe, ha csak részben is a rationális büntetési rendszer, mely a társadalom védelmének elvét uralja, melynél a büntetés *jogosságát* a védelem *szükséges foka, igazságos* voltát a bűncselekmény motivumainak a büntetésnem megválasztásánál kellő figyelembe vétele jelzi. E két szempont méltánylása okvetlenül maga után vonja a *gazdaságossági* vagy jogi nyelven beszélve: *czélszerüségi* tekintetet is, mely abban áll, hogy a társadalom legerősebb védelme a büntettesnek lehető legkisebb kárt okozzon. A represszio e rendszerének eszközeit e helyütt nem részletezhetem, egyes elveire ráutaltam s kérésem csak az, hogy e meglevő indokolatlan tisztelete által vezéreltetve látatlanba pálczát ne törjünk azon irány felett,* mely voltaképen nem akar mást, mint a *præventiónak általánosan elfogadott elveit czéltudatosan átvinni a represszió területére.*

Reméljük, hogy elérkezik majd az a nap, mikor történelmi ténykép beszélhetjük el: «*Volt* egy idő, midőn a társadalom minden gondját arra fordította, *hogy börtöneiben létrehozza a büntettes typust, melyet a természet nem valósított meg,* midőn büntető intézményei által mintegy kényszerítette a gonosztevőket, hogy az erkölcstelenség, durvultság és romlottság végső határait elérjék, midőn egyesítette és összevegyítette mindazokat, kiket érdeke és kötelessége szerint elkülönítenie kellett volna, a vesszőcsomóhoz hasonlóan, melyet csak akkor vagyunk képesek eltörni, ha szétválasztjuk.»** Ez lesz az az idő, midőn

* A motivumokat tudatosan először a *Stoos*-féle javaslat veszi figyelembe, mint erre *Liszt* «Die psychologischen Grundlagen der Kriminalpolitik» czímű értekezésében (V. fej.) rámutat, ugyanott a Stoos-féle rendszer kritikája is. Zeitschrift f. d. ges. Strafwiss. XVI. 499. l.

** Joly befejező sorai: Le combat contre le crime. 428. l.

érvényre jut a dr. Vargha által kitüzött ideál: Abschaffung der Strafknechtschaft und Einführung der Strafbevormundung. *(Élénk éljenzés és taps.)*

Csemegi Károly elnök: T. teljes-ülés! Örömmel elismerem és elismerjük mindnyájan, hogy a kérdéseknek teljes, tudatos felismerése és beható részletezése tekintetében a t. felolvasó-úr megtett mindent, a mit a legképzettebb, legalaposabb, és leglelkiismeretesebb felolvasó egy tudományos testület irányában tehet.

A mit a relegatióról a relegatio és transportatio különbségeiről az egyik árny-, a másik fényoldalairól mondott, azt hiszem mindnyájunkat meggyőzött az ő mélyen beható részletezése és mindenütt adatokkal támogatott fejtegetései által.

A mi előadásának második rendkívül vitás részét illeti: a kérdések fel vannak vetve, a világ tudósai foglalkoznak velük, s összműködésben úgy a szoczialis tudományok tanárai, mint a kriminalisták, filozófok rendszerük megállapítása tárgyáúl jelölik ki.

E tekintetben talán nem lehetne oly határozottan, oly merészen felállítani az ellentétet, sőt magát a védelmi rendszert se, mint minden vitánkívüli alapját a jövő büntetési rendszerének, mert hiszen, hogy egyebet ne emlitsek, ép az internationalis kriminalunio területén és annak kebelében a legutóbbi időben szemléljük azon nagyon üdvös mozgalmat, a mely talán a nagyon messze vitt kérdésnek tüzetesebb és újabb átvizsgálását eredményezi, s a mely már közel jutott azon ponthoz, hogy az egyesületi alapszabályzatokat meg fogják változtatni.

Nagyon fontos az utóbbi időben kifejezett azon tétel is, hogy a büntetésnél nem negligálható azon érték sem, melyet bizonyos jogi érték megsértéseinek maga a társadalom tulajdonít.

Ez már tehát nem a merev védelmi rendszer, hanem megközelítése azon szempontnak, a mely az én meggyőződésem szerint a kettőnek összeegyeztetéséből létrejönni fog.

S a miként eddig nem zárkózott el Magyarország a tudo-

mány fejlődésének megfigyelésétől, és eredményeinek meghonosításától, úgy kérnem kell Önöket, ezen kérdéseket is a legnagyobb figyelemmel kisérni és szemmel tartani sziveskedjenek.

Nem marad más hátra mint köszönetemet nyilvánítani az előadó úrnak igen kitünő, igen jeles felolvasásáért. *(Éljenzés.)*

A Magyar Jogászegylet alapszabályai.

1. §. A Magyar Jogászegylet czélja a jogtudomány művelése és hazai jogélet fejlesztése.

Székhelye Budapest.

2. §. Czélja elérésére szolgálnak különösen:

1. előadások és vitatkozások;
2. a jogirodalom, az igazságszolgáltatás és a jogi törvény-ozás fontosabb mozzanatainak kritikai vagy ismertető méltatása;
3. pályadijak kitüzése tudományos és az igazságügyi tör-ényhozás körébe vágó munkálatokra;
4. évkönyv és időszaki közlöny kiadása;
5. jogtudományi könyvkiadó vállalat létesitése.

3. §. Az egyletnek alapitó, rendes, levelező és tiszteletbeli tagjai annak.

4. §. A rendes, alapitó és levelező tagok a jogi szakemberek közül teljes-ülésen választatnak bármelyik tagnak indokolás nélküli indit-ányára, vita nélkül, titkos szavazás utján.

A rendes és levelező tagok belépése egy évi időszakra történik; tagok névsorába való beiratkozás hallgatag megujitottnak tekintetik mindaddig, mig az illető tag nem tudatja kilépését az igazgató választ-mánynyal.

Budapesti lakos csak rendes tag lehet.

5. §. Tiszteletbeli tagokká választathatnak, a kik a jogtudomány, törvényhozás, az igazságszolgáltatás, vagy az egylet érdekei körül ülönös érdemeket szereztek.

A tiszteletbeli tagok választása a közgyülésen az igazgató-választ-mány inditványa folytán, vita nélkül, titkos szavazás utján történik.

6. §. A rendes, alapitó, levelező és tiszteletbeli tagokat egyenlő ogok illetik.

7. §. A rendes tagok évi tagsági dija 5 frt; a levelező tagoké 3 frt.

A mely tag egyszer-mindenkorra 200 frt alapitványi tőkét aján-lékoz az egyletnek, alapitó taggá lesz.

A tiszteletbeli tagok mint ilyenek tagsági dijat nem fizetnek.

8. §. Az egylet igazgató-választmányát képezik: az elnök, két alelnök, három titkár, könyvtárnok, pénztárnok, ügyész és 36 választ-mányi tag.

A közgyülés hat választmányi tag állását betöltetlenül hagyhatja.

9. §. Az igazgató-választmány vezeti az egylet összes ügyeit és végrehajtja a hozott határozatokat.

A Magyar Jogászegylet alapszabályai.

1. §. A Magyar Jogászegylet czélja a jogtudomány művelése és a hazai jogélet fejlesztése.

Székhelye Budapest.

2. §. Czélja elérésére szolgálnak különösen:

1. előadások és vitatkozások;

2. a jogirodalom, az igazságszolgáltatás és a jogi törvényhozás fontosabb mozzanatainak kritikai vagy ismertető méltatása;

3. pályadijak kitüzése tudományos és az igazságügyi törvényhozás körébe vágó munkálatokra;

4. évkönyv és időszaki közlöny kiadása;

5. jogtudományi könyvkiadó vállalat létesítése.

3. §. Az egyletnek alapitó, rendes, levelező és tiszteletbeli tagjai vannak.

4. §. A rendes, alapitó és levelező tagok a jogi szakemberek közül a teljes-ülésen választatnak bármelyik tagnak indokolás nélküli inditványára, vita nélkül, titkos szavazás utján.

A rendes és levelező tagok belépése egy évi időszakra történik; a tagok névsorába való beiratkozás hallgatag megujitottnak tekintetik mindaddig, mig az illető tag nem tudatja kilépését az igazgató választmánynyal.

Budapesti lakos csak rendes tag lehet.

5. §. Tiszteletbeli tagokká választathatnak, a kik a jogtudomány, a törvényhozás, az igazságszolgáltatás, vagy az egylet érdekei körül különös érdemeket szereztek.

A tiszteletbeli tagok választása a közgyülésen az igazgató-választmány inditványa folytán, vita nélkül, titkos szavazás utján történik.

6. §. A rendes, alapitó, levelező és tiszteletbeli tagokat egyenlő jogok illetik.

7. §. A rendes tagok évi tagsági dija 5 frt; a levelező tagoké 3 frt.

A mely tag egyszer-mindenkorra 200 frt alapitványi tőkét ajándékoz az egyletnek, alapitó taggá lesz.

A tiszteletbeli tagok mint ilyenek tagsági dijat nem fizetnek.

8. §. Az egylet igazgató-választmányát képezik: az elnök, két alelnök, három titkár, könyvtárnok, pénztárnok, ügyész és 36 választmányi tag.

A közgyülés hat választmányi tag állását betöltetlenül hagyhatja.

9. §. Az igazgató-választmány vezeti az egylet összes ügyeit és végrehajtja a hozott határozatokat.

Az igazgató-választmány határozatképességéhez szükséges, ho
az elnök vagy az alelnök s az elnöklőn kivül még négy igazgató
választmányi tag jelen legyen.

10. §. Az egyletet kifelé az elnök képviseli.

11. §. Az egylet lehetőleg hetenkint egyszer teljes-ülést tart.
A nyári hónapokban teljes-ülések rendszerint nem tartatnak.

12. §. A tárgyalásokra bármely tag vendéget vezethet be.

13. §. A rendes közgyülés évenkint egyszer tartatik.

Az igazgató-választmány határozata, vagy tiz tag kivánsága foly
tán rendkivüli közgyülés hivandó össze.

14. §. A közgyülés tárgyai:

1. az igazgató-választmány évi jelentése;
2. a számvizsgálók jelentése a lefolyt egyleti év számadásairól
az egylet vagyonáról;
3. három számvizsgáló választása a legközelebbi rendes közgyü
elé terjesztendő számadások megvizsgálása végett;
4. a legközelebbi év költségvetésének megállapitása;
5. az igazgató-választmány választása;
6. a tagsági dij megállapitása;
7. a tiszteletbeli tagok választása;
8. az alapszabályok módositása;
9. az egylet feloszlatása és az egylet vagyona feletti rendelkezé
10. az egyletet érdeklő egyéb inditványok tárgyalása.

15. §. A rendes közgyülés elé hozandó minden önálló inditvá
legalább 8 nappal a közgyülés előtt benyujtandó az elnöknek.

16. §. Az egylet minden üléséről jegyzőkönyv vétetik fel.

17. §. A közgyülés, valamint minden egyéb ülés határozatai
viszonylagos szótöbbséggel hozatnak; az elnök rendszerint nem szava
Ha a szavazatok egyenlően oszlanak meg, az elnök szavazata dönt.

A választások a jelenlevők absolut többsége folytán válnak érv
nyesekké.

18. §. Az alapszabályok módositása, az egylet feloszlatása és
vagyon hovaforditása iránt csak oly közgyülés határozhat, melyen
tagoknak legalább fele jelen van; határozat hozatalához a jelenlevők
nek legalább két harmad többsége kivántatik.

Ha az alapszabályok módositása, az egylet feloszlatása és
vagyon hovaforditása czéljából összehivott közgyülésen a tagok ne
jelennek meg határozatképes számban, ujabb közgyülés tartand
mely tekintet nélkül a jelenlevők számára, kétharmad szótöbbségge
határoz.

Ezen közgyülés feltétlen határozatképessége a meghivókba
kiteendő.

A lakásváltoztatást kérjük bejelenteni.

A mely egyleti tag valamelyik füzetet nem kapta meg, szíveskedjék reklamálni a Franklin-Társulatnál (Egyetem-utcza 4.)

